
ДРАГИЋ ИЛИЋ

МИЛИСАВ ОД СРБИЈЕ

*Јабланови моји, там' дол' у Јасење,
Загрљени и покисли седали смо под вас.*

Милисав од Србије

Овде се нико није обогатио и неће, а многи
сањ'у о тем'!

А село нит' ти има школу, нит' цркву, нит'
гробље – ки да сви редом умиремо на робије
(са'рањујемо се там дол' у Ђунис)!

Ми смо у Јошје, пре свега, бре сиротиња!

Гладне нам очи, свега!

Зато и волимо обећања и обећања!

Јуче сам морао рећи пред свима шта сам
имао, иначе не би' био то ја!

И шта ме брига за тог Енглеца, наглед'о сам
се ја такви' што се праве да су као он. Дош'о да
обиђе нову фабрику. Тражио да се обрати и
нама радницима, а мог'о је и без тога. Добро,
поштено је рек'о да су тамо код њих затворили
фабрику, а отворили је овде (купили наше
социјалистичко предузеће) због јефтиније

радне снаге. Исплати им се. Још су од наше сироте државе добили паре, сам' да дођу. Е, кад је он, на крају, још рек'о да ли има питања, уст'о сам одма'.

Директор се окренуо, у првом реду, и поглед'о ме мрко. Да је мог'о он би ме стрељао, само да ме заустави.

Тако је радио и онда кад су другови из Комитета овде држали говоре, а ја се придиг'о да нешто приупитам. После ме је звао у канцеларију на разговор. Назвао ме страним плаћеником (мислим да је и Енглеze помињао у бесу), домаћим издајником и рушиоцем социјализма и радничког самоуправљања, и запретио моменталним отказом.

— Скупљај џопке, па у Јошје! — тако ми рек'о, срам га било што се не врати он у тамо његово Брзеће.

Спасио ме сам Бог и течин стари пријатељ — првоборац и носилац партизанске споменице.

Два дана касније, он се појавио у фабрике. Директор га је одмах примио, кажу да је пред њим стајао мирно. Кад је првоборац поменуо мене, Милисав (радно место манипулант), он је стао да ме хвали.

- Јел' тако кажеш?
- Тако и никако друкчије!
- Добар човек, велиш!
- Добар, ки лебац.
- Ки лебац?
- Имам планове са њим!

– Само нек ти планови буду на његово добро! – првоборац је устао да иде, није ’тео ни ракију да попије.

Хвала му до небеса, кажем себи и дан данас, иако у њи’ није веровао као носилац партизанске споменице. Остао би доживотно на Биро рада, сигурно. Куј да те спаси, кад те овде узму на зуб. Мало је ово место. Још кад знају да си са село, спаса ти нема.

– Има он од чега да живи! Шта нас брига! Нек’ лади тај дугачак језик по ливаде и чува овце! Ко му крив кад не зна ово да цени! – сваки би рек’о ко ме у вароши познаје. А ови из моје село још и горе:

– Луд је био и онај куј га прими’ на пос’о!

Питам ја Енглеца, мирно, пред свим радницима и шефовима:

– Добро, кад је све тако, што нам бар не дате трећину од те плате што сте давали вашим радницима код куће? Имамо и ми децу! Несмо шугави!

Тајац. Чује се само преводилац, дош’о са њим још од туде. После ми кажу ови наши што помало знају њихов језик, да оно шугав превео ки полну болест. Енглец се намрштио, сам’ ћути! Погледује у мојег директора. А он се уњоњорио, ки миш у трице, па побо нос у земљу и црвени и презнојава се ки куртовка на плотну. Врућина мало и њему, а не сам’ нама што у три смене се кувамо ки сараге и удишемо смрад док им саливамо аутомобилске гуме,

летње и зимске! Ја се врати на место те седо. А беше ми мило к'о да сам уватио престо. Кад се сви праве луди и треба им тако. Нек' ћуте, нек' виде да нисмо сви баш толике будале! Баш ме брига шта ће да ми мисле. Ионако имам још мало до пензије.

— Господо (нема више оно другови) — придиже се некако директор на ноге, а види се да дрхти ки лејка на ветар — Хвала свима што сте дошли да чујете нашег генералног директора, мистер Блејна.

Растури сабор док си рек'о пиксла.

А тако је било и онда кад сам као дете са Милета Трицу по Маринкове баре ватао змијкчиће и жабе па и' убацив'о у недра. Ни каиш нисмо онда имали! Тежињаву кошуљу, дугу до колена, сам' подвијемо и увежемо под гузицу и ето ти ки џак па пуни колко мож' да стане. А онда ајд' на сабор. Кола сам бију код цркве. Рипље и старо и младо, ни минут не стају. Ми улетимо у оно највеће, станемо на сред' ледину, па одрешуј тежину. Снајке цикну прве, па тутањ под ноге! Гамижу змијкчићи сам пуца, а жабе ћуту и све гледу са оне њине урокљиве очи. Стра' да те увати, сам тако! А што смо то радили, богапитај! Тако ни дошло. Није ни нико рек'о. А нисмо имали где то ни да видимо. Телевизор није имао нико у наше село. Можда зато што смо и' све добро у колу знали?! Овамо, иза леђа, један о другом све најгоре, а овамо, у порте, рипљу и још се држе

за руке – ки да се воле! Од оца ме онда није мог’о да спасе ни Свети Петар. То сам добро знао и кад сам улазио у бару. Био ме с конопац, ки Свети Илија, сам пуца, не гледа ’де удара.

– Батина је из раја изашла! – рек’о је мајци, кад ме с кантарионово уље превијала сву ноћ.

Ето, у такем ти рају ја живим цео свој век!

Само ми је још фалио овај Енглез!

А чуо сам да и они нису ништа били бољи са своји робови по цео свет. Ал’ сад раде другачије.

Колега ме пита, кад сви отидоше у погон:

– Црни Милисаве, шта ти ово треба?

– А ти, курво, што ћутиш?

– Подиг’о сам кредит! Одбију ми од плату, сваки месец. Знаш да сам купио половног BMW-а! Мора га отплатим!

– Ти се онда терај с њим ’де знаш и умеш! – мени пуко филм.

Децу нема, неће се тај никад ни ожени, четрес’ година запрцао у задњице и ринта сам’ за та кола. Да му отац није жив, трпео би за ’леба!

И еве ме данас код лекара, мора да уватим боловање. Нећу и’ на пос’о ни гледам, кол’ко гоћ могу. Него и овај наш лекар се избебобразио, неће ни пише боловање ки пре. Прави се луд. Као, није тебе ништа. Зна он да сам, хвала Богу здрав ки дрен, ал’ му то пре

ови Енглези није ништа сметало да ми пише шта 'оћу и кол'ко 'оћу, сваки час. Сад се и он прави Енглез. Дао ми упут за неуропсихијатра, и еве ме 'де седим у чекаонице, пред његова врата, с ови лудаци и чекам да ме сестра прозове!

— Телесно си здрав сто посто — тако ми рек'о — једино мог' ти дам упут за специјалисту. Жали се на душу ту не мог' те увате! — само ме поглед'о кроз оне његове ћозлуке, са стаклићи ки од тегле, диоптрија ко зна која.

Није он баш тако ни ћорав — мислим се — погоди из прве да мен' баш душа и боле.

'Де да идем код психијатра?! 'Ће ме види неки! — беше ми жао. Ал' ајд' напред, назад немаш куд!

Чекам ту сестру, ваљда ће ме прозове. Причу имам, одма' сам се сетио. Само се плашим да не претерам сас њу! Мож' ме остави доктор на одељење! А чуо сам да је не мало луд! Каки пос'о ради, није ни чудо! Овде бре већа лудница него код мене на пос'о.

Који је па овај што изађе из лифта. Нешто ми познат. Дал' се и он прави луд ки ја? Опа, Југослав, никад не би рек'о да ће се о'де сретнемо. Ето, шта ти је живот — лудница права.

Него, док већ чекам на тај преглед и папир боље да се ја уклоним одавде бар у сво'е мисли и то шта сам све до сад преживео у моје Јошје, и његову ближу и даљу околину, а био сам једном и у Швајцарске да потражим пос'о.

Шваба ме 'тео остави одма', кад је вид'о како правим чварке и топим маст, ал' ја нисам 'тео. Вратио сам се највише због мајку. Да ја чувам туђега оца и кољем његове свиње у тем алпском селу, по цео дан, а да моја мати трпи за јединца сина – е то нисам мог'о. И не кајем се ич! Шта ме брига за њину пензију што је нисам стек'о. Дабогда пропала свакем ко остави стару мајку, те отиде код њи. 'Де то има смисла? Кад напуниш гаће са кол'ко 'оћеш мяса, мајка ти и не треба!

– Чувај га ти кол'ко 'оћеш за те паре! – рек'о сам кад ми понудио плату, тако ми то дошло.

И сад се не кајем. Мајку сам поглед'о, кол'ко сам гоћ мог'о за живота. Није ништа остала жељна. Одувек сам мрзео кад видим да износу на гробље покојним родитељима и од птицу млеко, а знам да и' нису видели ки малу љуту док су били живи. То ти је оно, шта ће свет да каже! Па 'ајде погађај што боље спомење, носи црнину и 'рану на гробље.

А мо'а је мати била ки светица. Таки су били и сви њени. И сад питај кога 'оћеш у њено Гревце, сви ће ти кажу исто. Посмрче, отац јој погин'о на железнице! Остала са мајку да бедује! Рат је добро запамтила и све оно после њега. Ал' о томе није 'тела да ми прича. Сам' одмане руком:

– Сиротиња, сине! Тако се живело! Судбина!

И мојега оца тако је прихватила. Кад се удавала питали се други. Како ти старији кажу тако има да бидне. Додуше, волела га она ал' тек после. Тако ју дошло, кад су га мртвог донели кући! Мртвак се онда купао и бријао ту у куће. Био неки чика Тола, он ти је водио тај ред код нас у село. Е, он му наш'о прамен њене косе у новчаник. Исти онај још од прве брачне ноћи.

– Нећу те ни пипнем! – реко јој кроз сузе, а старојко пијан ки мајка још се чуо 'де пева у авлије.

– Старији сам од тебе доста. Отац могу да ти будем.

Дрхтала је ки прут и некако села на кревет. Он ју пришо с маказе.

– Само један прамен. Твоју лепу косу сам' да носим уз себе, свуд' 'де путујем.

И он је радио на железнице. Кад су му понудили стан у Земун (следовало и њега, мог'о га добије), није 'тео ни да чује.

– Нека узне други, ком' устреба. Имам ја у село и кућу и жену и сина.

Ја оца нисам ни имао код куће. Кад га пут нанесе (кондуктер је био у Југословенске железнице), ете ти и њега. Мен' увек нешто донесе. Свирајче, свуд' изрезбарено у круг са нокче, и дан данас ти свирам. Добио сам га од оца, још нисам био пош'о у школу. Учио ме да у њег' свирам, кад год дође. Узне ме на крило:

– Видиш сине, имам га увек с мене у недра 'де год путујем. Па кад не могу више без тебе и ње, моје Спасеније, ја се приватим да свирам.

Село моје и кућице драга,

Ужеле се твога прага.

певао је кроз нос, сећам се ки јуче да је било. Имао је он и друге песме што их је састављ'о. И отац му је тако био. Нису они били свирачи ни песници ки ово данас, већ по души.

Свирај, свирај Милисаве мој,

Не улићи никад у жалопој.

певао ми је деда, кад ме учио да намигујем.

Он је с нама живео у куће, а као да није. Цело лето сам' дође да преспава. Није излазио из своје ливада и њива. Пред вече, ете ти њега, па у шталу прво, зна се. А мене је волео ки икону. Солунац је био, прави. Ове у село што су примали пензију за учешће у последњем рату, на потпис два лажна сведока, није мирисао никако. А нису ни они њега. Знали су добро да је остао за краља. Он то није ни крио. 'Тели су га стрељају, одма после рата. Није носио оружје, ал' 'леба Белави и осталим у планине јесје. Е, тај ти је Белава остао до последњег, није 'тео да одступи. Тако му и

отац био у Први топлички устанак, па њему остало то да наследи и у Други. Ко све њега није ловио по планине после рата, и старо и младо. На крају је остао сам. Е тад му је мој деда носио леба и с леба. Па кад се наједе, он ти моли мојега Тиодора да му свира и пева. Таки ти он био ајдук, неки чудан. Ал' кад му обећану девојку, још пред рат, дадоше за другог њему пуко филм. На свадбу је у њено село с планине сиш'о, онако наоружан до зуба, и убио на место и младожењу и старојка и кума. Е тад су Тиодора тели да обесе. Држали га у затвор, све је било спремно. Спасио га неки његов Солунац (с њим је лежао у ров), што му син отиш'о у партизане.

– Тиодора ми не дирајте, ће ве побијем све!
– тако је сину рек'о, и не би пореко.

Деда ми купио, сам' што сам пош'о у школу, на вашар ждребе. Нисам другачије 'тео да идем више ни на један час. Учионица ми била ки затвор. А учитељ строг. На први час, кад је мој друг из клупу (Југослав из Горњу малу) наједаред прдно, послао га у ћошак да клечи на кукуруз. Мен' онда уватио стра'. О'де не сме ни да прднем. А све ми се чинило да ме узвитло стамак. Куд' ћу 'де ћу, ја за кваку па беж' код куће. Мајка ко мајка, све ме блажи да ће бити добро – у школу мора да се иде. Нисам 'тео ни да чујем. Кад ете ти га деда.

– Ћу ти купим ждребе, сутра на вашар!
Пристао сам одма' да у школу идем.

Учитеља сам после заволео ки оца. Био је то добар човек. Кад год види да ја појма немам о чем се на часу ради, а он ме приупита:

– Милисаве, како ти је ждребе?

Деца се смејуље, а Југослав кикоће кол'ко 'оће док ја устајем у клупе.

– Добро, друже учитељу.

– Јел' 'оће те слуша?

– 'Оће?

– Поздрави га од нас, а ти мало припази на час!

Југослав ми изден'о надимак, па ти ја остадо у село и дан данас Ждребе. А о'де у фирму све ме вику Милисав Манипулант или само Манипулант, не з'ну за оно Ждребе.

Тај Југослав је био врло добар ђак, ал' прави утикач. Зато после, у други разред, нисам 'тео више да седим са њега.

– Друже учитељу, па друже учитељу – све нас тај пријављив'о. Те овај поч'о да пуши, те онај краде креде, те овај ти рек'о да си магарац... Зато је после најдаље догур'о од свију нас. Примили га и у Комитет. Одатле после преш'о у Музеј револуције за директора, добио шофера и тристаћа, баш га било брига за нас што остадосмо и без гаћа.

Овде је приватио једну радницу, жену са села. Она била лепа ки икона. А он ти мал-мал па са оног тристаћа код ње у село по тамнине. Стане пред капију и само свирне, мора да изађе. Тер'о је да му кува касну кафу у музеј,

кад нема нико. Ал' једном испречио се син (био већ велик), није дао мајке на капију да излегне. Ту га подрж'о и отац и деда, па настала гужва. Она 'оће им се отне из рука:

– Морам дидем, јесте луди, директор ме у кола чека?!

Несрећа тако и наступа, проклета и црна. Син ти потегне мајку те је удари и избије око. Из болнице се она више није враћала у село. Директор ју средио те добила стан у центар града, а свекру успела да узме на имовину свој повећи део. Сина је тужила и вукла по суду. На крају, он добије место затвора да лежи у лудницу. Све ми то причао његов ујац, радило смо у исту смену. Волео ме много, све ме звао по имену а никад Манипулант. Е, он је био у Београд сестрића да посети. Потписао се да има у тол'ко и тол'ко сати да га врати, па га извео у град.

– 'Де волиш дидемо?

– У золошки врт, ујко.

Тамо су и били цео дан.

Е за тог Југослава, утикача, могла би се напише цела књига. И сад је он политичар, него шта! Кад су дошле ове партије разне он остао у стару. Испозапошљав'о фамилију целу у општину (а одавно ти се тај намацкао добро па преш'о у приватнике), те од њи' увек он добија пос'о.

– Ред је да ми врате радника! – рек’о једама кад је попио неку – Ја сам њима нашо пос’о, а они сад мене!

Ја ти нисам био неки ђак. Мог’о сам да научим, кад сам гоћ тео. Али оно моје ждребе и све у штале, волео сам више него све. Тако ме то тело. И дан данас најлепше ми с мо’е животињке, оне нете издају никад ки људи. Да сам им’о књижицу, ову за код лекара, и да ми неко за пензију плаћа ја ти никад не би ни тражио пос’о у град. Ал’ сиротиња пуста зна човеку да отне и последњи залогај из уста. Нисам се никем убутавао, онда си мог’о нађеш пос’о де си ’тео, сам’ ако ’оћеш да радиш. И после по граду, утикач никад нисам био. А питували ме два пут, и ови из цивилну и ови из војну тајну службу. Нисам ’тео ни да чујем. Да ја неког цинкарим, да би мене било боље за мен’ би било исто ко да ме неки коље. Оно знам ја да они владу о’де увек. Добијеш паре, па седи у кафане кад ’оћеш, наручуј шта волиш да попијеш и сам слушај шта људи причу и достављај ’де треба. Кад ти нешто устреба, за теб’ мора да има. Нудили ми, уз то, да будем и поротник у суд. И то сам одбио.

– Милисав није цајац! – на крају сам им рек’о – Ја сам бре, Тиодоров унук!

И дан дањи, кад ми нешто тако дође на душе, ја ти отиднем деде на гробље. Упалим му свећу, запалим цигару (он је пушио сам’ Дрину

без филтер) и понесем сатљик с ракију. Испричам се слободно, кол'ко 'оћу. Приупитам, шта год 'оћу. И тако поседим. Ту ми сигурно, ко нигде на свет, нема куј овде да те изда. Дигнем се да идем, па извадим крпу из џеп те споменик лепо ти обришем. Слова са њег' тер'о сам друга, од преко Мораве (што његови раде сас спомене), да ми лепо преправи. Сад се опет види јасно куј овде почива, година кад је рођен и умро, и ждребе позади споменик скроз. Е, њега сам ја тражио да се уреже баш туна, у кас', кол'ко кошћа није мен' било битно.

– Цинкара не мог' ти буднем никад! – прозборим пред пут.

– Хвала ти за ждребе! – пустим коју сузу, не види ме ники.

– Чувај ми место ки престо!

Овим мојима из куће ја сам већ рек'о, аманет им'у да ме са'ране сам' у његов гроб, јер од њега сам покупио све, да никад не будем роб! А они добро знаду, ако тако не поступе има и' прати само зла коб.

Имали смо ми туна у комшилук таки случај, да су оца са'ранили 'де ји није рек'о. Шта се њима после све није издешавало, и сад се прича у село. Први је потег'о певац из те куће, понајбољи у малу, из чиста мира обесио се на плот. Укачио се он тако да објави јутро, није ни кукурикнуо, саплео се и пао. Главу попречио међ' врљике, сам' остао да виси.

– Отац кад ти остави аманет, има га испоштујеш више него себе!

Мој ти отац није био такав. Њему било свеједно 'де ће га са'ране. Ал' је рек'о да му 'рану не износимо на гробно место. Е, ту смо црвенели и мајка и ја (ја највише због ње, кад је онако посрамљену видим пред сељаци што су дошли да упале свећу). То нико није урадио у наше село до тад. Да домаћин не закоље прасе, отсече за попа плећку и не понуди по љуту за покој душе никад није овде било. Испало да моја мајка није домаћица, да је баш брига, да не зна за никаки ред. Семафор ју није био раван, и кад смо остављали годину моме оцу. Ал' то не мож' се бира, шта ће ти оставе код нас у аманет! Мора га испоштујеш, и то ти је то!

Е, зато кад је она умирала на мо'е рука није ми 'тела каже ништа.

– Сине, не мој ништа да се секираш за мене – ето то ми једино казала.

Ово јој не мог' испуним ни дан данас, а има три'ес шес' године откад она код оца оде.

Како друкчије и мог' да живим кад знам добро шта је она све за мене чинила. Није било ниједном да ме из куће у школу испрати а да нисам јео. 'Де год да сам пош'о она легла није све док кући нисам дош'о.

А кад су нам поделили црвене мараме и титовке капе, да постанем пионир, њене среће

није било веће! Извезену кошуљу дала ми је онда, није ју било брига за свекра шта каже. А он стао ки укипљен, нит говори нит ромори, сам погледује шта се у његове куће ради. Мени било чудно, о чем се ради?! Шта му се тол'ко не свиђа? Тад је први пут у животу он пао у кревет. Три дана га нису виделе ливаде и њиве.

Мајка и ја ранимо стоку.

– Шта је мајко деде?

– Ништа, 'ће га прође!

Тако је и било.

Други пут деда ми занемоћ'о, кад сам носио Титову штафету кроз село, још ми дали да будем на чело. Ја задихан улазим код њега у собу, а он се мршти.

– Скидај ту мараму, ако мислиш да ти поживим! – тако ми рек'о – То сам' жене у наше село носе!

Следећи пут кад је била штафета, зна се: ја у кревет падам, мајка код лекара по оправдање, а деда сам што не процвета од среће.

– Тако те волим! Оном што нас кроз нишан глед'о још у Први рат, ми мож' сам' да носимо нешто друго! – смеје се, па придигне сикирче у рука.

Нас су у ту школу учили све погрешну историју. Ал' ја сам је волео, за бољу нисам знао. У седми ме разред послаше на такмичење *Тито, револуција, мир* – тако се баш звало. Мал' фалило да упаднем на републичко.

Наставник историје водио ме у зборницу да ме код колега покаже.

– Другови и другарице – тако је он поч’о – док год је оваки ђака наша будућнос’ ме не брине.

Ондак ме повео у Ражње на дочек Драже Марковића, а после ме водио и кад је долазио Азем Власи. Дао ми да научим *Титов напријед*, тако се баш звала та песма, а написао је Владимир Назор.

– Није добро! – сто пут ме тер’о да је поновим – Можеш ти то боље! – таке су ни биле наше припреме у школе на допунски час.

– Сам замишљај тог коња, што боље! – тражио је на сваки час – А на друга Тита и не помишљај, то старији узраст тек може у своје главе по мал’ да дочара, тако ти је он велик!

– Друг Тито јаше... – понављам ти ја, по ко зна који пут.

– Јаше него шта! – жмури ти наставник, раширио руке, занео се там’ све.

– На челу колоне... – настављам ти ја.

– Бескрајну колону, замисли, Милисаве! – шапуће ти он – Не види јој се крај!

Мајка ми купила прве ципеле за Ражње. До тад сам носио сам’ опанак.

– Е овако се запертлаву! – показивала ми је данима – Ајд’ сад ти!

А тај ти дан у Ражње (Тиодор га звао Мојашевац, јер је там’ владао неки Мојашевић), има памтим док сам жив! Све ти то било лепо, изаш’о ти цео град и околна села,

на дочек. Сви обукли вашарска одела, а ми деца беле кошуље, црвене мараме око врата и титовке на главе. Бину су поставили у сред варош. У тај програм за дочек упаднем ти ја с песму док си рек'о бритва. На пробу кад су мен' чули, тад сам најбоље замислио коња кад сам затворио очи и стао да рецитујем, тако ме то баш тело, сви су честитали мојем наставнику:

— Има ни заличиш све!

Кад сиђо са бину, мен' почеле да жуље ципеле. Што нем' опанци – мене било жао.

Шпалир – с једну и другу страну пута, силна деца из школу, а сви у руке им'у цвеће, па радници кол'ко 'оћеш, сељаци из целег краја – се отег'о до на крај града. Поређани ки пивске флаше, још сабајле, чекали смо госте све до подне. Ете ти је народна милиција сас мотори, на челу колоне, а лимузине за њом. Деца бацу цвеће под точкови, радници раширили црвени барјаци с петокраке, а сељаци викују:

— Живео Дража! Живео Дража!

После кад је долазио Азем Власи, било то све ти исто, сам' друго викали:

— Азем Власи, ће не спаси!

Мене ципеле упропастиле скроз, једва сам изаш'о на бину да рецитујем. Каки мој коњ, каки бакрачи, не мислим ти ја на ништа друго сем о жуљеви. Одгудим ти *Друг Тито јаше...*, мал' фалило и да закукам, па се скидо' са бину. Дража поч'о први да мен' аплаудира, па

дова'тили и сви други. Пљешћу на стотине руку, сам' тако.

– Тито, партија, омладина, акција! – још вичу у глас; таке су ти то онда биле паролe (и то се вежбало кол'ко 'оћеш, све мора да буде кад другови долазе – ки на тамо његов слет за Дан младост).

Искрадем се некако, уз силни болови, из ову ти гужву те се изујем бос. А оно прсти ми поцрвенели и понадували се скроз. Куд ћу, шта ћу, ајд' полако пешке кући. Куј да нађе наставника у оне гужве, куј да не закука:

– Јао мајко!

Е, тад је тек деда стао да ми говори што никад није. Ова његова предања носим још и сада. А знао је да ти испредаје лекцију боље од сви'.

– Сви су ти оде за Дражу, то запамти. Можда поп још није. Али погрешног – Дражу Марковића. И то ће не скупо кошта, кад те тад те!

Мене тек после, кад је умро, предавање његово било јасно, али касно.

Југославу било много криво што није он био на такмичење. А учио је дан и ноћ, није да није, ал' питања му лоша пала. Као да га неко уреко, тако није баш то савладо што се тражи. И сад да би мене претеко он је код наставника, онда, оно рек'о:

– Милисава фалиш, из четничке куће, на омладински састанак по тем питању биће баш вруће!

Он је имао старијег брата учлањеног у омладинце, то се онда звало Савез Социјалистичке омладине Југославије (ту ти је председник био баш Азем Власи). Е тај је ставио и мој случај на дневни ред.

Те другови, каки је то начин да ми за мал' не посласмо њега на најважније републичко такмичење. Те, 'де су ни биле очи. А чуо сам да му је наставник помог'о. Он је у наше село из преко Мораве дош'о. Молим да у записник уђе да сам ја затражио његову карактеристику да нам се пошаље. Да видимо ми онда лепо с ким овде имамо посла. Није могуће да тај мали Милисав ређа толике кечеве и двојке, а баш код њега има само пет. 'Оће не обруку, као ми не знамо то за шта су наши очеви крварили гаће, а они као знају. Каки њино Тито, кака њина револуција, кад су они па знали за мир.

Прекоморавци су спасли мо'ега наставника, јер карактеристику му натруковали сам таку. Те, иш'о на све радне акције, те био ударник, те престао да носи колач у цркву... Следећег је лета и он лег'о на руду, па уз'о сам' Југослава да спрема за такмичење. А мени, мал' фалило да остави кеца за поправни.

Е тад ти мен' пук'о филм! Кад су не повели у град на генералну пробу за слет, ја сам ти био већ решио, там' на Напредков стадион пред

свема, шта има да радим. Тачно сам знао Југославу има падне баш први ред. Фуња, баш се тако звао наставник физичко из варош (тај је некад био рукометни голман), ти водио слет. Све мора буде под конач, ки што смо код нас вежбали на школско игралиште кол'ко 'оћеш пут.

– Другови и другарице – Фуња ти заповедио нама пред излазак на терен – ово има да буде најлепши слет! Куј нешто не зна немој не брука, нек' остане у свлачионице. Цео град је дош'о да не гледа. А из Ц-е К-а, стиг'о је делегат. Ови у први ред на бине што седе до Маце, то су ви првоборци! Има изгинемо ако треба на терен!

Мен' пао други ред, а ја ти се нацртам баш позади Југослав – пред саме бине сас гости. Овај из Београд, делегат, поздравио не преко разглас прво, па ондак Маца и остали. Те ви сте наша будућнос', те Дан младос' је и ваш празник, те ми смо се за ово борили... После стали пушћу музику по такту, партизанске песме из борбу. А ми оно што смо на силне пробе научили сам има изведемо. Час клекни, час устани, час прави неке пируете – увецбано све ки кад смо носили штафете. Сви имамо исте шорцеве, мајце и чарапе. Једнообразни, то се тад тако звало, смо ти били сви. Публике кол'ко 'оћеш, родитељи, бабе и деде, све се то подило на ноге и плешће по такту. *Друже Тито, ми ти се кунемо...* сви пев'у у глас. Југослав, пред мене, сам' плеше, нема ништа да

изгреша. Видим ја овај ће ако треба о'д да изгине сам' да се што боље покаже. Били смо већ стигли до пола свега, трајало ти то близ' школски час, диг' се, залегај, па уватисмо клек. Сад иде музика по такту, чекамо сигнал да поскочимо на ноге и држимо став мирно (тад има се потегне канап па уклони црвена марама, од пола ара, и открије огромна Титова слика, на белем коњу у маршалске униформе, изнад бине). Како ти се Југослав одразио из клека да рипи на ноге, тако сам ти ја њем', с опроштењем, отпозади се приватио за шорц. Каки његов став мирно, каки бакрачи, гузица му се сам' бели пред мен', а првоборци глед'у све остало. Ајд' што они буље, већ што гледа и откривени маршал! Цика, вика чула се до у центар град! Девојчице ти вриште, горе нег' у хорор филм. Југослав мора да одступи од утврђени став мирно и да јури гаће, испод колени. Смотао се све, ки петопарац у празан цеп, никако да и' натуче. Ја ти, у толику гужву, сам' увати трећи ред и стадо да вриштим ки коњ. Ете ти га Фуња, ки метак, привати гологузана за уво, мал' фали да му га откине, па га пресави ки врбу до земље.

– Друже Мацо, немо' силазиш! – моли ти он њега да се не скида са бине – Ја ћу га робијам!

Тако ти је мој Југослав, ки прави правцати шиљокуран, попасо траву редом док га не избаци Фуња сас терен.

Цаба њему после било да се брани: те није ми пукла узица на шорц, те мен' неко с леђа

потег'о за гаће, те ја знам ко то може једини да бидне... Кад ти једном, о'д код нас, проспу по теб' јорган с перје, не вреди ти после скупљаш перушке.

Е ондак сам још више учио код деде.

Највише ми устреб'о кад сам се заљубио у моју Радојку. Шта смо ми онда па знали, ја у седми, а она у шести разред тад пошла. Каже мен' Зрика, са њим сам седео у клупе после Југослава и нисам тео да се растајем:

– Опасно ју се свиђаш, рекла прве другарице, још јуче.

А мен' сам мило. Додуше 'тео сам ја друге девојке пре ње, ал' она била прва што је 'тела мене.

– Сутра вече, око пет, 'ће изађу доле код баште. Чеку нас код реке.

Тако и било. Она сам трепље са они њени крупни очи, ништа не казује. А њена другарица ти не стаје, сам везе. Те шта има за домаћи, те како је у школу... Сам' што ју нисам реко:

– Батали ме више!

Мор'о сам је трпим, све чекам дал' ће ова моја нешто да каже. Ал' цаба! Ту се надовез'о Зрика, и он с мен' пош'о, са његову причу како било на екскурзије лепо.

– 'Оћеш један парадајз? – ете ти је ова моја у неко доба – Да ти откинем?

– 'Оћу од теб' све!

Проговорила она тек после, кад се ја опунолети и 'тео сам је женим (њој требало писмено одобрење), а кад смо се узели није стала да везе ки Сингерица. Така ти је она и дан данас! Немој ништа да те чуди, човек мож' се окрене час, а жена поготову. Не вреди ти да богорадаш: 'Де су мен' биле очи? Мож' да буљиш кол'ко 'оћеш и да нагађаш само, јер шта је у човеку то ни он сам не зна, а камо ли ти што га оцењујеш.

Добро, фала Богу, с моју Радојку ја сам још и добро прош'о, каки жена ти нема. Изродили смо децу, имамо и унучиће. А то што воли да цала, ја се тад искључим као и овде у ове чекаонице док чекам више ту сестру да ме прозове на преглед. Ал' да није било Тиодора, ја то никад не би сам знао. Он ме свему научио.

– Ћутљива, кажеш?! – тако ми каза кад сам му први пут за њу рек'о (пит'о ме и сам: јел' има неко девојче?).

– Тиха и мила.

– 'Ће окрене чезе, ништа нема да бринеш!

– Неће!

– Сам' пази добро, да те тад не прегази!

Мене било жао што ми тако за њу говори, колики сам био сом. Човек кад се зацопа оћорави све, зато и не чуди да тад највише све код жене сам пипа ки слепац. А после кад прогледа и не уме се пази, лепо деда каза: жена мож' те ки воз прегази.

Таст и ташта, испрвице, нису тели за мен' ни да чују. Нисам им се свид'о опште. Они 'тели

ћерку да удају у град, да се од' не мучи. Ал' им се Радојка није дала ич.

– 'Ћу скочим под воз! – тако и' рекла, ону ноћ кад је за мен' утекла.

Они људи шта ће, ајд' кољи стоку и прави свадбу 'де да пукне брука већа и тако ти то прође с весеље.

Тиодор је сам' то и чек'о да ракију, ону што је ону годину пеко кад сам се ја родио, повади на астал.

– Пријатељу, сад мог' и да умрем, кад сам ово дочекао! – реко моме тасту, ко да не зна ништа за оно да му ћерка мора живи у град.

Ја сам ти завршио сам' основну школу. Даље нисам 'тео дидем. Отац је мого да ме упише у Железничку, па ме и тер'о.

– Каки твој Београд, каква твоја Железничка школа! – одбрусио му Тиодор – Нико није остао домаћин ко је тамо пош'о. Еве му ливаде и њиве, па нек' ради.

Моје среће није било веће.

Југослав је отиш'о из села. Уписао је Школу ученика у привреди и учланио се код брата. Све ређе је долазио кући, а и кад дође није силазио у село код школе. Ми смо о'де били свако вече на игралиште. Игра се фудбал, сам бије. Добро, он га сам' и на физичко играо што мора, и то ко да има две леве ноге. Право да ти кажем, баш је био смотан ки сајла. Мог'о си га дриблаш кад 'оћеш. А знао је тај и да те с леђа

саплате, кад види да га ти прође ки проваљен
плот. Једама је и мене тако скрљао, да су ме
носили код доктора у град на ушивање.

– Дај ми вилу, ал’ гвоздену! – Тиодор је
тражио од мајке, кад су ме крвавог донели кући
– Ја ћу га робијам!

А отац кад ме вид’о, и он је то вече био код
куће, сам’ окрен’о главу да не гледа у рану:

– Е мора му купим белу кошуљу! – тако је
баш рек’о – Да тебе и она смотља бије. Ако ну
меш се одбраниш, ти седи код куће!

– Не дирај ми у дете, ћу избодем и тебе с
вилу! – цикнуо је деда – Шта ме гледаш, нећу
трепнем!

Кад ме прошле ране, тек сам онда наставио
школу. Деда ме испратио све до реке.

– Сачекај ме мало – рек’о је, па уватио уз
обалу.

– Белутак – пружио ми је камен кад се
вратио – Таман за у џеп!

А било је у наше школе још некол’ко њих
што су били силеџије. Нама што смо млађи од
њи’, они удару кокавци, сам’ пуца, заврћу ни
руке на леђа па те онако погнутог до земље
воде да пасеш... Кад те пошаљу да и’ купиш
цигаре, а ти их чик одби! Мене они више ни
пипнули нису.

– Белутак у чело, само приђи! – тако сам
свакем од тада рек’о, и потег’о с камен на њега.

– Овај луд! – прескачу ме они, па диру
другу децу.

А имали су они и оне што и' се удвару, све уз њи' иду, па се још шепуре. Први им је потрчко био баш Југослав.

Ја сам потрчко био код мога Тиодора.

– Голубићу, таман си ми стиг'о кад треба у помоћ – говорио би кад одмарамо од посла по њивама.

– Ти си моја пензија и старачки дом, за друге нећу ни да чујем.

Радили смо све ручно. Трактор нисмо имали, а фрезу смо после купили. Изведи краве из штале, па упрегни у јарам и терај. Ја водим краве, пре је то моја мајка радила, а деда шпарта кукуруз или оре.

– Ништачко је то ђубре, а не вештачко – деда није хтео да купи ни цак те нове 'ране за наше њиве и ливаде – Има све да упропасти.

Старинско семе је чувао, а ново у граду није куповао.

– 'Оће не поробе, горе него Турци! Станија (тако се звала моја баба), купила кесицу семе од парадајс пролетос у град. А он крупан изнико, сам' тако. Оставила семе од њег' да се суши, на 'артије, за идуће лето. Није тело ни да чује у пролећ' у леје, остало ки ћорак у земље. Мамац ти је то! Сам' да буде теже на ваге, па купуј. А што је јалово, ко те пита!

Имали смо сваку воћку у виноград, све то калемљено богте пита још од кад. Не прска се ништа. Лоза с плави камен, кад-кад. А коров смо копали, матике у руке па ватај свој ред у

њиве. Све ни било слатко то што роди, а не ки ово данас.

А кад ме научио да калемим воће, Тиодор је заклао петла за ручак.

– Е па синко, заврши ти ове моје школе за час. Мож’ се жениш кад ’оћеш – смејао се и здравио сас ракију – О’де у наше село никад ти неће будне гладно и ’ладно тело. Сутра идемо код мог ратног друга, да ти накалеми душу.

У манастир, тамо дол’ низ реку, подигнут богапитај још од кад, мен’ су водили на причес’ још ки дете. Е сад ме деда упознао с монаха Павла Чугаља. Примио нас лепо у његову скромну келију. Мора се добро сагнеш да улегнеш на врата.

– О’де мору сви да се поклоне, кад код старца дођу! – смеје се Тиодор и шири руке да се њи’ двојица изљубе.

– Моје школе је завршио па га сад тебе предајем да га даље учиш, стари друже.

Монах ме поглед’о, ал’ некако чудно. Имао је неки сјај у очи, то још нигде нисам вид’о. Све ти се чини да те он познаје боље нег’ ти сам себе. Пољуби’ му руку, а она ти мирише.

– Сваке суботе, после вечерње, има да долази – закрестио ме руком и тако сам постао његов ученик.

Испричаше се њих двојица о њиховом славном војевању на Солунском фронту, сам’ тако. Ја ти упијам сваку реч ки сунђер. А овамо ме још држи стра’. У предсобље, крај врата,

био је наслоњен мртвачки сандук. Отац Павле га је сам истес’о, да стоји за кад му устреба. Мал’ фалило да почне да трули, јер старац је поживео преко сто година. После сам се и ја на тај ковчег, да дуби до врата, некако навико.

– Доле, на извор завати свету воду. Тај дан кад код мене долази нек’ сам’ од њу пије – испратио нас монах до капије, и сад се сећам ки да је јуче било.

Боже, да су ми сад у ове чекаонице оне његове очи и деда да сам’ прича све би било друкше.

Нема је та сестра!

А Југослав се узврпољио, сам’ шета уз ходник низ ходник. Неће се ни јави. Као не познаје мене. Срамота га, шта ли, ил’ му можда нешто истина фали?

Имао сам ја такога сас мене у војске, да је одма рек’о шта га мучи никога не би примио у касарну. А он ’тео служи војску, пошто пото. Залепио се уз мене још од први дан.

– Ја сам Хребелјановић – тако ми на уво рек’о, да нико не чује – мене цар Лазар пада неки далеки род!

Мен’ га било жао.

Боље што је мене рек’о, морао је некем. Све друго код њега било исто као код други војника, немож’ га нико примети да је болес’ан. Повучен, ћутљив, команду слуша па га узели официри да им кува кафе. После му

дали значку *Примеран војник*. Мен' онда било жао и Светог кнеза, ко ти овде све њега неће још да својата.

Ете га седе, да одмори ноге док чека на преглед, и сам гледа пред себе. Нешто ми је и Југослава сад жао! Види како се усукао ки сарага, мож' ветар да га одува ако нема камен у цеп. Човека кад сустигну бриге, мож' тачно да се осуши ки стрњика на ветар.

Павле Чугаљ на први час причао ми о Америци. Тамо је он живео пред Велики рат. Радио у фирме, им'о добру плату. Мислио да се никад не враћа тамо где је рођен. Ал' кад изби рат, пријавио се у добровољце за Солунски фронт. О Русији је говорио на следећи час. О њој је слуш'о од свог духовника што је код нас избег'о после револуције. Е тај Амвросије Курганов, тако се баш звао, није му дао да се врати у Америку.

– О'де има да останеш, нашу Свету Гору да чуваш!

После ми је сам' предавао о ту нашу Мојсињску Свету Гору, којој и моје село припада и цео наш крај. Тиодору је онда заповедио да ме води свуд' редом и покаже рушевине тих светиња по Мојсињске планине.

– То ви је ђачка екскурзија! – тако је баш реко.

Чује за све ово мој наставник историје, па ете ти га један дан код нас у авлије. Мајка га дочекала ки кума, скувала кафу, понудила с ракију. Ја сам био у штале. И мен' било мило кад сам га затек'о да седи под нашу липу. Здрави се он с мене, али 'ладно. Сам' чека да останемо сами.

– Ти си моја највећа грешка! – тако ми баш рече, кад мајка отиде по мезе – Све што сам те учио било је безвезе!

– А што тако да ми кажеш? – мене било жао.

– Знаш ти добро, не прави се луд!

– О чем се ради, зашто си љут?

– Видим изабрао си погрешан пут!

– Каки пут, каки бакрачи?

– Жао ми само што те пре не откачи!

– Причај шта је било!

– У сну се не снило, да ти мене сад тераш да црвеним пред зборницом целом и да не мог' мирно да прођем селом!

– Ја те више нећу слушам!

– И то већ знам! Чим си се уватио с онога калуђера, да те он учи у тамо њихове школе.

Мен' тек онда пуче филм:

– У светињу ми не дирај, иначе ћу зовем деду!

– Сад кад ти не требам, не мож' понављаш, тако са мношћом ти разговараш!

– Тиодоре, о Тиодоре! – продерем се ки никад.

Устаде наставник, па увати низ пут.

– Што не сачека мен’ да му ја покажем историју! – било после криво деде – У моје авлије мог’ предајем само ја!

То вече ми Тиодор први пут рек’о како је он с овима што су против изградње новог манастира, там’ гор’, преко реке, прош’о. Скупљ’о ти он прилог кроз село, куј колико да, и све у свеску уписиво. Кад ете ти је народна милиција код њега кући.

– Ћебе мож’ понесеш, ако ти је зима. Информативни разговор ће потраје сас тебе. Свеску и паре ни предај!

Држали га три дана у апс. Те куј је тебе рек’о да ти за то купиш паре кроз село, те ’де си уз’о одобрење за то. Признај да те наговорио поп!

После су једног по једног сељака звали, по списку из Свеске добровољних приложника.

– ’Ајде, ’ајде добровољци! ’Де су вама биле очи? Један Тиодор, што је четницима носио ’леба и с ’леба, да ви тако доскочи.

– Мен’ тражио на зајам! – клео се Исидор – А шта је вама рек’о, ја с тим немам везе!

После то певали и други у СУП, а судија и’ пустио услед недостатка доказа.

– А ти чича, да се смириш! – испратили су Тиодора кући – Иначе ми имамо списак, па ћемо вас узјуримо опет!

– Даће Бог да се забринете о вашем злу, па ће на нас сељаке да заборавите! – тако им

отпоздравље упутио, па се тек она кући запутио.

– Ја ћу га робијам! – уватио се један стари цајац за пиштољ – Знам ја њега добро!

– Ја се бре нисам плашио ни овог твога шефа кад смо се у Први рат гледали кроз нишан, а да се плашим тебе!

Цајац се укочио скроз, није мог’о да погоди ни футролу с пиштољ, а камо ли да ју откопча. Исти дан је уз’о боловање и пао у кревет, толико га то погодило што му деда истрес’о.

– Него сине, пусти будале! Сабајле идемо у нашу Свету Гору, како ни отац Павле рек’о, да видимо први манастир.

Био је то Јаковац. Боже мили лепог ли места. Усред планине, а жупно место. Око њег’ миришу некошене ливаде са старинске сорте крушке и јабуке. Чују се сам’ пчеле и птице испрвице. А онда, гле ти чуда, ки свирајче неко и црквене песме.

– Ко то свира и пева? – привати се деде за руку.

– Калуђери стари!

– Како то?!

Тиодор ме одведе на затрпан бунар, камење од њега вири у траве.

– Ете туна ти они почиву. Турци су и’ одена побацали и живе сас камење затрпали, кад су намастир поробили. Ал’ њина песма и даље се чује, а највише на Марковдан кад је о’де сабор.

– А ’де су они живели?

Уз’о ме за руку и показ’о зараслу валогу
недалеко од бунара.

– О’де им је био подрум од конак. Мож’ се
види још који камен од њега да провири у
траве. И дан данас ти ту долазе те копају и
траже благо. Знао сам човека што му његов
теча о’де наш’о мермерни свећњак и два дуката
још из доба Душанова царста.

На крају смо ушли у цркву, сам’ што не
падне. Крупан тесан камен и препечена цигла
још се по мал’ на малтер држи. Ал’ кубе на
цркве, осмострано и витко ки јела, неће још
дуго. Од фреске по зиду све је пропало, ал’
глава на таџиру од Светог Јована Крститеља,
да виш’ чудо, држи се још добро.

– Ето сине, шта је од свег’ остало! Бог је
тако рек’о! Јер ми смо ти таки народ, вазда с
главом на таџир!

После смо ручали у порте. Тиодор простро
бели чаршав, а ја повadio из крошње све што је
мајка послала. Лепши ручак нисам имао у свој
век.

– Јаковац подсећа на Љубостињу и Каленић,
само што није тако раскошан – каза ми деда на
старопутине, изнад манастира (видео се ки на
длану), кад пођосмо кући.

И тако смо, кад је неки празник и не ради се
ништа, ишли редом по Мојсиње. Следећи ни је
био Стеванац, па Света Недеља и Света Петка
и тако редом.

А монах Павле лепо ми рече, да је негде
чит’о де пише, како у Мојсињске планине

некад ниси мог'о ништа друго чути до брујање звона и појање преподобних калуђера. Права Света Гора!

Задњи час у те моје нове школе извели ме монах и деда на Багдалу.

– Унуче, Крушевац је доле ки на длану.

– Учениче, а там' у даљине Мојсињска Света Гора из које се овде свако јутро сунце рађа.

– О'де су ти наши мученици, после рата полагали крваву матуру!

– На њихове гробова има да никне манастир, кад-те-тад-те! – прекрстио се стари монах и заплак'о.

После сам од њи слуш'о историју овог светог места – какво моје такмичење каки бакрачи: *Тито, револуција, мир.*

Једног су свештеника овде убили са сина. Другом (из градске цркве, брат му био председник општине) стали да цепу мантију пред смрт:

– Са чим ћу пред Господа! – завапио ти он, чуло се там' дол' у Лазарев град.

Трећег су терали да сам себе чита опело...

Олга Симић из Пасјака, родом из Кобиља (Тиодор је знао њенег оца из рата), вредна ки жишка а лепа ки лутка, добила је о'де метак у уста. Имала је, јадна, сам' двадесет и осам лета. Син јој остао сироче у своје десет година.

– Сви су ти они овде остали, бачени ки они калуђери из Јаковца у бунар, да и' црна земља покрива. Титина армија, није 'тела да њихова

мучна тела преда породицама да их са'ране и поп опева!

– Ал' њихова света песма из бунара ће се на Багдале чује, до века!

Кад смо силазили са брда у град вид'о не Југослав. То му било довољно да ме ставе у те тамо његове партије опет на дневни ред. Те повампирили се четници, те 'оће не опет кољу, те спрему и оног малог што је некад био наш такмичар из историје... И ете ти га, није прошло много, позивар за мене да се имам јавим у школу.

– Има дидеш сине! – рек'о је деда – Ми се никад нисмо крили ки жене! Ја те имам чекам пред врата од школу! Понеси свирајче! Ако ти моја помоћ устреба ти само засвирај! Нем' ти фали ни длака са главе!

У зборници је било то моје суђење. Те им'у предлог с највишег места да ми се одузме диплома. Те како сам и' ја обруко ки нико! Ал' мог ми дају још једну прилику. Комисија нека из општину има прође и кроз наше место, па да јој се ја нађем уз пут. Е тад сам потего свирајче из појаса и засвир'о, ки никад, наставници се чуде! Ете ти га мој Тиодор, мал' фалило да развали врата:

– Пушћајте ми дете!

Руку и он за појас заден'о, шта ће вади богтепита. Наставници залегли на под!

Уз'о ме за руку и повео кући. Е тад сам му тек смео кажем о чем се ради.

-
- Комисија, кажеш?
 - Комисија, деда!
 - Ако те позову још једама, неће вадимо свирајче већ нешто друго!

Комисија је после прошла кроз сва села, ал' је наше заобишла. По гробљима је ишла, па ти сваки спомен прегледала. Тамо 'де је нашла, не дај Боже, уклесану кокарду или да је тај и тај страд'о од комунисти и да му се гроб не зна, наредила да се има све с камена обрише ил' ће буде по кратком поступку порушен!

Е ондак је Тиодору пук'о филм! Ја нисам ни знао шта ће да ради. Све ми о тем рек'о тек кад сам пош'о у војску.

Он ти се дигне па право кући, там' гор' под планину, код једног официра из рат што је радио у војну обавештајну службу. Овај га прими, зна га добро. Кад су попили по ракију и завршили говоранцију о кукуруз и 'шеницу (те како је род, те дал' ће и' послужити време), Тиодор преш'о на ствар. На сто из гуњче извадио откочену кубуру!

– Нема више ништа сакривено! – тако је баш рек'о – Мен' све што сте зло радили нема везе, ал' на Милисава сам слаб!

– Стани Тиодоре! – домаћин разрогачио очи – Да причамо ки људи!

– Ки људи, кажеш?! – прст је ставио на обарач.

– Имамо децу!

– Децу?!

– Све мож’ се договоримо!
– Договоримо?!
– Неће га пипне нико!
– Тебе да верујем, што си испрвице био у четници па си променио страну?!
– Тако време било!
– И што си с Маџу оставио гробље на Самар, после рата!
– Тебе ћу испоштујем, Бога ми!
– Њега не помињи! – подигао је кубуру и уперео у официра – Раскрстио си ти с Њега још одавно!

– Немој, немој, ки Бога те молим! – почео да плаче.

– Он те спаси данас! – спустио је оружје на сто – Други пут ће будне друкше! – устао је и изаш’о из куће.

Југославу после пало рибање у партије. Био и он једама на дневни ред. Те није носио позиве свема за последње гласање ки пре. Сад кад се најео, ми му не требамо! Те одбио да носи Милета Очајника на гласачко место и још се бунио:

– Ја да носим на крке-ђаке тога ћопавога чичу! Ете му га унук па нек’ он мал’ тегли!

Те добро је знао да се од друга Очајника унук позавдан не трезни и да није у стању ни себе да носи а камо ли и деду до гласачког места. Те прошло гласање је ’тео да носи сви Очајници по кућу и болесни и здрави, ако треба, сам да упадне у партију, а сад уватио силу. Те у Молбу за пријем у партију све

слагао. Каки његова жеља да помаже наше братство и јединство каки бакрачи – тај још наши другови Роми зове како не треба, Цигани. Накалеме ти Југославу свакојаке зврчке и запрете моменталним искључењем из партије, ако се не поправи. Још ти Крана Пуља, што је с Мацу после рата чистио терен, устане на крај:

– За ово се у срећно доба, док је још радио, ишло на Голи оток! – тако баш рек’о па окрено качкет на главе – Па се тамо ревидиро став!

Наступили Југославу црни дани. Мал’ фалило да га се брат одрекне преко новина:

– Ти ћеш мен’ да срамотиш пред људима! Ја да црвеним ки никад на састанак! Мен’ балавац да упропасти све!

То сам лето победио на такмичење *Први глас Рибарске реке*. Свуд’ сам иш’о с деду. У Каоник испрвице. Пун ти Дом културе ки око. Дошло и младо и старо. Тиодор седи у први ред, окитио груди с ордење из Великог рата, а шајкачу забацио ки на свадбе.

– Ти мали ки да немаш трему? – питају ме наставник музичког (сам’ што дош’о у школу дали му да води све), мен’ не познаје.

– Трема, а шта ви је то?

– Стра’ од пуну салу – смеје ми се он – Како не знаш шта је?

– А, то! Јел’ мора се има и то?

– Ајд’ излази на бину! – уби се човек од смеја – На тебе је ред!

Пре мен' наступила Радојкина другарица,
она што је онда била причљива у баште ки
нико, ал' боље да није. Вречи ли вречи, нико да
ју каже да престане.

Од извора два путаћа

Воде на две стране

завија ти она, а неки мангупи из град што су
дошли да исмејавају наше такмичење устали на
ноге па ју аплаудирају.

– 'Оћемо још, оћемо још!

– Јел' сте ви овдена дошли да не
изигравате! – устао им један чича што је некад
био најбољи поткивач.

– Смир'те се – био је гласовит – Иначе ћу ве
поткивујем!

– Тако је Боривоје! – стали сељаци да га
подржав'у – Ти знаш сас коњи!

Мал' фали да избије туча.

– Излази, јел' ти не чујеш, шта чекаш!? –
изгура ме наставник на бину.

А она висока, онај што те гледа мора да
искриви врат. Мој Тиодор скочио на ноге:

– Живео Милисав! – не стаје да пљеска.

– Живео, живео! – приватили ови из град,
сам пуца.

Поткивач морао да одступи и седне на
место.

Ја ти вадим полако свирајче из канице, кака
трема каки бакрачи, још се чудим а што ли се
људи плаше од овог кад је о'д гор' баш лепо.
Погледујем у Радојку, дошла са оца и мајку, и

села у трећи ред. Она метула руке на очи, боји се ћу нешто изгрешим.

– Милисав из Јошје – казујем им ја, па се мал’ наклоним – О’де сам први пут. Ову песму писао сам сам. Поклањам је мојем деди и његовим ратним друговима.

– Живео Милисав! – он ти још не престаје да плеска.

Лепо ти сас длан обришем свирајче, па станем да дувам, прсти игру сами коло низ њега, кад полако ти се све у сале смирује. Ови из град седоше на место. Ја ти онда уватим па продужим сас свирку, док се све не стиша – не чује се ники. А онда ти пустим глас, пита ли ме после дал’ сам пио нешто кад сам пев’о тако вешто!

Јабланови моји, там’ дол’ у Јасење,

Загрљени и покисли седели смо под вас...

– Милисав, Милисав! – устали сви на ноге.

– Из Јошје, из Јошје! – викали ови мангупи из град.

Тако сам њиховим гласовима и добио прво место. Ови из жири’а (наставници из партију) нису имали ’де. После сам чуо све је било договорено да Радојкина другарица освоји *Први глас*. Отац ју био за жири уредио прасе и испек’о на ражањ, да буде вруће код куће.

После ми стигне позив за регрутацију.

– Кад сам и ово дочек’о! – Тиодор изаш’о у авлију, па пуц’о увис – Благо мене!

– Бог те убио, ће те уапсе! – закукала баба.

– Беж' там', 'де ћеш на оружје! Јок, ће буде жена!

– Кад ће се једаред смириш, да ми се одмори мозак?

– Каки твој мозак! Да се паметни стрел'у, ти би погинула на правде Бога! Кољи петла, не прави се луда!

На регрутације сам био са ови мангупи из град. Познали ме одма':

– 'Си понео свирајче?

– Откуд ти овде чак из Јошје?

– Тебе ће узну у војни оркестар!

– Сто посто, нем'у таког, баш им фали!

Ћутим и само и' гледам. Има и' кол'ко 'оћеш, а ја сам. Одједаред ти стадо да њиштим, ки коњ. 'Тели ме обесе, скочили на мене, сетили се 'одма да и' тако сељаци назвали кад им устао поткивач у сале.

– 'Де сте кренули у кас? Лепо вам Милисав и рек'о! Немо' самном да имате посла! – испречио им се на пут један шанер из вароши. Тај ти је после био по затвори свуд' по Немачке, а кад изађе отуд он ти седне у кола па дотера најбољу лимузину код нас у град. Мен' волео много, ки да сам му брат. Тако му то дошло.

– Ево неке крпице и за теб' Милисаве – увек ми доносио понешто – Знаш и ти да носиш фармерице ки ови из град, ниси црна овца. Нем' да ми плаћаш ништа. Ово ти је ратна одштета!

После се ови из град пола извукли код војног лекара. Те им'у неки стра', те се буде ноћу и пишају у кревет, те они би 'тели да служе војску...

– За две године биће за вас регрутација јопет! Ништа нем' да бринете ће ви стигне позив – лекар био с њима благ.

Све прегледе сам лепо прош'о. Дали ми пешадију – одма. Југослав ти добио аутојединицу.

– Нек' шоферира кол'ко 'оће – обрадовао се деда, кад сам се пожалио и на ту неправду – Он ти за боље и није. Ми смо ти ратници, били и остали. Није свак' за бојеву муницију! – изашо на терасу, па пуц'о ки никад.

А тако ти је он о'де, на терасе, мене из куће износио у наручје, још нисам био пош'о у школу, по највеће грмљавине. Свитка, сева, па удари гром да те Бог сачува! А он ти подигне мене кол'ко гоћ може увис.

– Слушај, слушај сине, овако ти бију топови на Солунски фронт!

Баба није смела ни да привири из кујне. Куј да изађе, кад му свако вече морала у лавор пере ноге. Још ако не погоди топлу воду, а он ти сам виче:

– Шта је ово?! Јел' гледаш мен' да ошуриш ки прасе?!

Кад је деда улего у кућу, он ти заповеда:

– Е сад мож' се жениш! Идемо по девојку! Богомир ће пође с нас.

Е тај ти је Богомир иш'о у сваку просидбу у наше фамилије. Без њег' се није могло нигде пође. Онда ти се гледала радна снага и дал' си здрав. Ако мож' добро да појеш и попијеш то је био добар знак. Богомир је мог'о сам да поје' целог петла!

Радојка и ја ти седимо у ћошак собе, пред Богомиром коске кол'ко 'оћеш, а тек почео да пије. Деда ти уватио причу још од пре рата и како је с пријатељевим стрицем се добро знао.

– Он ти пош'о с нас као трећепозивац. Није га мог'о заустави нико. А имао је нос да осети шта ни се спрема. Нас онако голобраде спасио је кол'ко оћеш пут. Официри долазили код њег' на савет. Ки да је био видовит.

– И јес' је, сто посто – јавио се Богомир – Чим су ови његови решили да своје дете дају у нашу кућу.

– Деца су тако одлучила – претек'о га Радојкин отац у реч.

– И он се пита – наставио Богомир своје да везе – Нема везе што је одавно мртав, наслеђе је то. Ти знаш добро пријатељу да крушка мож' падне сам под крушку.

– Оно, јес'!

– Него шта ви дајете у мираз? – наставио да пребира коске по тањир.

– Там' дол' крај реке њивче, а мож' бидне и башта...

– Њивче?! – одгурну тањир.

– Гор' код винограда ливаду, прва класа...

– Ливаду?! – усправио се Богомир ки колац у столице.

– Спаваћу собу, орахову...

– Нешто ми посно! – врати виљушку у тањир – Тиодоре, дидемо ми дома на мрсну вечеру, о’де нисам ништа јео!

– А им’у и дукати! – јави се Радојкина мајка, што је сам’ ћутала до тад.

– Што не кажеш пријо још и неку реч, овај твој нуме да говори? – привати се чаше вина – А све си лепо спремила, до сад нисам нигде јео боље – подиже ти чашу – Живи били пријатељи наши, за дете нем’ шта и куј да ве плаши!

– Код нас ће буде ки у своје куће – устао Тиодор да се љуби са свима.

– Стани мало, стани! – испречио се Богомир пред њега – Да приупитам и децу, тако је ред.

Радојка и ја подигли се на ноге, па слушамо даље.

– Дал’ си ти Милисаве ону песму, што с њу победи на такмичење, испевао о вас? – повисио глас, а с оне његове крупне очи сам стреља – Сад мож’ кажеш слободно све, да не питујемо више те јабланове там’ дол’ у Јасење.

– Јесам, чича Богомире.

– А ти млада, шта велиш?

– Јесје, под њи смо седели због кишу.

– Е ондак, мож’ се љубимо и пијемо до прекојутре – заповеди.

Мен' мал' било лакше, више не мора се кријемо (те неки ће не види, те шта ће каже село, те немој ме ни пипнеш док не замакнемо дубоко у врбак...). А једама смо у тем врбаку до реке спасили два живота. Таман ти ми колским путем, који је ту богтепита још од кад, зараслем у коров, сиђомо до близ' обалу и ја поче да пипкам Радојку, кад ти се она трже.

— Ене и' људи у кола!

— Кака твоја кола, шта ти се привиђа?

— Тристаћ!

Окренем се и видим — истина тристаћ, два метра до реку, сам се љуља.

— Раде људи, зар не видиш, а шта ми има да чекамо?! — приватим је ја око струка — О'де нем' куј коме да смета.

— Јао!

— Шта ти је сад!

— Отоше у реку!

Ја ти се јопет окренем од Радојку, кад оно тристаћ клизи у воду. Трк, што сам брже мого, низ ону страну, кола сам што не упадну у ледену воду. Камен ко цицу, смотрим у обале, па га подбацим под задњи точак, предњи већ уватио тињу. Укочи се тристаћ у месту.

— Отварај ни врата! — човек се изнутра чује — Ће се подавимо!

— Радојка бежи кући!

— Ја не идем без теб' нигде!

— Они су голи!

— Шта мен' брига за то, ја нисам!

Отворим им врата, има шта да видим. Југослављев брат, го ко од мајке рођен, сам панталоне има до колена (то га и умрсило да није мого брзо напоље да изађе). Копрца се он у седиште, те некако на колски пут загази. Врцка се ки шотка сас гузицу, па ајд' око тристаћа да отвори врата своје секретарице без одела и гаћа. Она скроз гола изађе у тињу. Тресе се ки озебло куче, све гледа у воду тако ју срамота од нас. Нагузи се он, с опроштењем, те ти пребра оне њене цопке по кола.

– Еве, обуци!

– Немог' од ову децу!

– Шта је, шта гледате! – окрену се он на нас – Марш кући!

– Немој тако с њи! Спасли су ни живот! Повуци ручну, и там' у кола – покази руком – и у себе!

– Милисаве, нећу ти други пут понављам – закорачи онако сплетен у колена сас панталоне ка нама, пет пара не даје што му све виси – Ниси ме видо, нисам те видо!

Радојка ме узе за руку, па ајд' кући. Нисам 'тео због њу, иначе ми било дошло да га лепо гурнем у коприве.

Е ондак је чича Богомир претер'о сваку меру. Попио је све живо, укачио се на астал и сву ноћ певао. А кад би пред зору, он ти се продере:

– Скидај тог вашљивка са зида!

– Еве одма скидам! – приватио се Тиодор столице.

– Нећу да чујем у моје куће! – успротивио се домаћин.

– Тај се навашљивио по затвори пре рат!

– Има га залијемо сас прашак, севап је!

– Тако је Тиодоре кућо стара, дај га сам овам’!

– Има зовем народну милицију! Отступи! – испречио се Радојкин отац пред пријатеља и наслонио се уза зид, испод Титине слике у маршалске униформе.

– Куј да одступи, дал си ти луд?

– Има падне крв!

– Јел’ тако ти нама пријатељу! – сиђе Богомир са астала – Кад ти браниш тог вашљивка, ондак и ћерку удај у град!

– Знамо ми добро шта је теб’ мило! – деда се окрену ка мене – А ти, полази куће! Де си не па довео? Кака ти је ово гостинска соба, де им је овај непоменик из рама најдражи гост!

Растури се просидба док си рек’о кекс!

Е после је Радојка тела да се баци под воз, и утекла за мене. Додуше цео век ми за то ковала:

– Боље ондак да сам се уватила за брзи воз, нег’ за тебе што сам се закачила!

Свадба била ту јесен. Онај шанер из град с регрутације наш’о ни лимузину, така још није прошла кроз наше село. Послао и возача. Тај је возио и *Зид смрти* по вашари редом. Једном

сам га глед'о. Платиш карту, па се укачиш уз степенице на вр' бачву, висока ки најбољи стог сена. А он ти тамо дол' у ње турира фићу, сам пуца. До њега у кола седи жена ал' везана, а ћерка на кров. Кад ти он опали по гасу, па ајд' гор' дол' уз буре. Оно сам се љуља, ће не поскида са осматрачницу. Ћерка се сам смеје, а жена ни маше, мал' фали да не прегазе! Куд још плати да изгинем, мен' уватио стра', једва чекам да се скинем! Е тај се возач на свадбе одушевио с мога Тиодора и његови другари кад су стали пуцу на јабуку. А она ти увезана у триста жице, па укачена на највећу тополу у три села. Бију ти они, могу слободно, нем' кој да и' брани.

– Отворише фронт! – смеје се возач – Младенци, дал' о'д има нека бачва, да ве мал провозам?

– Нема нити ће је има!

– Онда ви остаје сам живот, он ће ве провоза боље нег' ја!

Старојко није тео да се скида са крова и да иде кући док није поломио и задњи цреп.

– Куд га укачисмо там' гор', овако мокрог! Пијаног и Бог чува он се неће поломи, до последње ћерамиде има тај да тера! – Богомиру било криво, али касно.

Тиодор је на венчање сабрао све попове из Рибарске реке, а били неки и са стране богтепита одакле. Мен' после звали на информативни разговор због једнога од њи'. Те шта ће ти он, те јел' знаш да је лежао дваес'

године на робију, те немој се правиш да га не знаш, а знао си да те баш он венча... Сава Банковић, прота, тако се баш звао. Де га наш'о деда и дан данас ми није јасно. Човек неки много фин, куј би реко да је робијаш! А можда је Тиодор 'тео, то га никад нисам пит'о, да ми покаже како има прођем у брак – ки на неке робије. А таки је дана и било сас моју Радојку. Кад ти се она ускописти, још онако љубоморна ки рис, па повиси глас боље ти је да си у самице. Куј там' па има да те дира, тишина и квит!

Певаљку су китили с паре, нико није мог'о да им стане на пут. Богомир сабрао сам оне новчанице с Титину слику, па мал' мал' он ти их добро опљује, као не мож' другачије да и залепи за 'армонику.

Свадба ти је така лепа испала, свак је радио слободно шта је 'тео. Зашто тако људи раде и шта и' то значи мен' није било јасно.

– Ту ти нико није због теб' дош'о – реко ми деда.

– Како то?

– Шта ти мислиш кад те сретну у село и питују, јели кад ће се жениш, да њи брига!

– Навалили сви!

– Знају они да ће бидне добра свадба код Тиодора, и да сам оставио ракију кад си се ти још родио па је има отворим кад треба! Они себе сам гледу, а овам' као брину за тебе и теру те да се жениш што пре!

Моја ти Радојка чим улегла у нашу кућу почела мења правила. Те види како ти је одена прљаво, те што се деда не изува пред врата кад већ иде из штале, те што је моја мајка тако ћутљива сас њу (значи ја ју нисам добра)...

– Ако мислиш да ћу ти ја перем ноге – прво ми то рекла – од тај пос’о неће буде ништа!

– Ово је два’ести век! – ја се зачуди како је и то могла да помисли.

– Не знам ја куји век је у ове куће, синоћ сам видела све кад је баба Тидору морала и’ пере!

– Моја мајка моме оцу никад није!

– Откуд знам! Њега нема код куће!

– Добро, шта од мен’ оћеш?

– Да кажеш деде да то више на моје очи не чине!

– А ти зажмури, ако ти смета!

– Значи не смеш! Ондак ћу му кажем ја!

– Дал’, си луда?!

– Под исти кров ја да живим нећу сас такве!

– Има још мал’ да завршимо нову кућу, там’ ће ми пређемо, а они остају у стару.

– Једно сопче среди одма’ у њу, ако мислиш да ти оде спавам, иначе има дидем де знам!

– Оћу, оћу, све трчим!

– Значи теб’ се с мене више и не спава, а врбак ти био бољи?

– Добро, добро – спусти ја дурбини – Све ће буде како кажеш, јутре носим кревет у немалтерисану собу, усељавамо се под плочу.

Тако и било. Тиодор сам' ћути. Ја ти селим цопке у доњу кућу, а мајка ми вели:

– Боже сине, шта вам оде фали, там' ће ви бидне 'ладно.

– Неће мајко, неће, млади смо ми.

– Шта ли му ради, кад се већ сели? – питала баба.

– Да он нешто њој ради, све би било друкше! – проговорио деда, видно љут.

– Ћути, ти си као испрвице био бољи! Морала сам те чекам да порастеш!

Како је баба смела то пред мен' да му вели и дан данас се чудим.

Ту прву ноћ, под плочу, Радојка ти била гора од ону секретарицу Југослављевог брата, мал' фалило да заљуља и кућу! Тако ти она почела мен' да награђује кад испаднем добар, па ти види шта ти следује ако ич ниси по њенем!

Сабајле ти љуљно први снег, а после подне ете ти је киша. Плоча се напила с воду, кол'ко 'оћеш, па ти у наше сопче сам' пиша. Шта ћу сад?!

– Ајд' дидемо там' код ови моји – молим је ја кад смо легли – у стару кућу.

– Нећу да чујем! Ја се код њи' не врћем!

– Ће уватимо упалу плућа! Дал' си луда?!

– Боље и то нег' да се врћем у средњи век!

– Радојка, немо' ми то радиш!

– Сутра има дидеш код мојега оца.

– Шта ћу там?

– Да се узајмиш за кров! – стаде она све са себ’ да скида, видим ја шта има и ноћас да будне – Им’у паре, сто посто!

– Идем сабајле! – скидо се и ја.

– Дођи да ме загрејеш!

Тиодор ме ’тео да убије:

– ’Де ће дидеш?!

– Таст ми је!

– Да паднеш у ропство!

– Како ропство, како бакрачи?!

– Дужничко! Изветри ти из главе све што си учио у Павлове и моје школе! Човек не сме да постане роб!

Таст ме примио лепо, а таште било мило:

– Ако синко, ако, да ударите на куће кров. Ако ја морам да трпим свекрву и свекра под исти кров моја ћерка баш не мора, имамо паре за толико!

– Кад ће ги врнеш? – питао ме таст, кад је бројао паре из сламарице.

– На лето.

– Држим те за реч.

Тако ти се ја пустим по наднице, ’де год сам чуо да неко зове. Куј те пита што ти пуца кичма! Мал’ ми усфалило пара на крај лета да ти се лепо раздужим. Е ту је ускочио Тиодор.

– Еве, продао сам прасићи, била добра цена. Иди му носи, да не будеш више роб. Деда се с теб’ има да поноси!

Сутрадан ете ти га поштар.

– Милисаве, има да частиш, овде се потпиши! – пружио ми папир – Стиг’о ти позив за војску!

Тиодор одма’ пуцо по терасе:

– Кад сам и ово дочеко, није ми жао да умрем! Снајка, кољи петла!

Радојка се окоњурила, не зна ’де ће.

– Е не би ти ја остала са ови твоји сама у двориште, али морам због будућнос’!

– О чем причаш?

– Трудна сам, Милисаве, јуче ми лекар у град рек’о.

– Куд баш сад?!

– Да си имао кров на време, да није било под плочу и оно све, мало би то било друкше!

– Назад немам куд, напред идем не знам где!

– Пише ти у позив!

– Бар! – отвори’ коверту – специјална пешадија, дубинско обезбеђење границе!

– Лепо Богами, ти ћеш на море, а ја овдена!

– Бар?! – зачуди се Тиодор – Куд баш там’?

– А што дедо?

– ’Де Црногорци да те падну!

– Шта и’ фали?

– Све!

– Како то?

– Мала и’ њина авлија, па после рат о’де заузеше места редом, све неки директори!

– Има и наши код њи, сигурно?

– Нема сине, ниједнога! Нити ће га будне! Упанти то!

-
- Ја мора дидем!
 - Још обезбеђење границе! Које црне границе! Опет ће не отуд испрате, кад-те-тад-те!
 - Шта причаш деда? Ко да не испрати, кад ни наставник у школе причао да ми имамо армију четврта у Европе!
 - Има не испрате њини пријатељи, ки нас што су онда испратили отуде кад смо држали границу, и то праву, там дол’ јужно!
 - Како то?
 - Еве ти па читај! – из куће је изнео неку стару новину, пожутела све – Ал’ полако и редом!
 - *Балкански рат у слици и речи* – седо’ на терасу те узе да читам на глас.
 - Е то су биле новине, а не ово данас!
 - О’де пише: уредништво, Краља Милана број 2, Теразије?
 - И јес’ је! Била тад! А не ки ово сад *Маршала Тита!*
 - Излази сваке недеље!
 - Него шта!
 - Ванредно по потреби!
 - Ако треба сваки дан!
 - Београд, 1913.
 - То ти је био мој први рат!
 - Шта да читам?
 - Страна три тројке и додај још један број!
 - Значи 334!
 - Него шта!

– *Шумадинци на Сињем мору!* – нађо’ ту страну, па стадо да читам – Које је сад па то море? Први пут за њег’ чујем!

– Сам’ ти деде лепо терај даље! Све ’ће ти бидне јасно. Снајче, дај ни по једну љуту!

– *Цар Лазара пук на Јадрану!* А, значи ово наше!

– Баш тако!

– О учешћу Шумадијске дивизије првог позива у овом победоносном рату...

– Победоносном, него шта! Осветисмо Косово! Терај даље!

– Није довољно писано...

– И није, ал’ се није ћутало ки ово саде!

– Иако то учешће и успеси ове дивизије заслужују...

– Него шта!

– Да се писањем о њима потроши онолико мастила, колико су они пролили крви за осигурање успеха овом рату.

– Ајд’, Здрав си! – узе чокањче, он је сам’ из њега пио, па одасу мало ракије на земљу – Бог да ’и душу прости! – прекрсти се.

– Бог ти дао здравље!

– Ајд’ сад’ даље!

– Прелазећи границу...

– Е ту стани! Знаш ли која је та граница?!

– Не знам, деда!

– Чим прођеш Куршумлију, онда ти била Турска, Османско царство!

– Турска?!

– Баш тако! Терај даље!

– Дивизија којом је командовао пуковник, сада ђенерал у пензији Ђорђе Михаиловић...

– Пензионисаше човека, док си рек'о бритва! Михаиловић, ђенерал, упанти за навек, а још боље ђенерал Михаиловић, немож' бидне Броз!

– Имала је јаке борбе на Мердарима, Тенешдолу...

– Свуде сам ти био!

– И пред Призреном, где је поразила и на дивље бегство нагнала противника...

– Беж'те ноге, спасавај гузице, глед'о сам и' све, и Турке и Арнауте! Ал' нисам 'тео да и' узимам на нишан. А тебе ћу кажем, ки што су мене рекли кад сам задужио оружије: никог не узимај на нишан!

– Како то?

– Тако лепо! У рововске борбе ти сам пуцај, онако насумице, гађај тамо одакле те гађу. То ти није никаки грех. Браниш се и квит! Ал' кад узнеш човека на нишан, па га устрелиш ки зеца има ти се врати кад-те-тад-те све! Терај даље!

– После заузећа Приштине...

– Него шта!

– Шумадијска дивизија првог позива, која је била у саставу Треће армије, под командом ђенерала Боже Јанковића...

– Ђенерала, па још Боже, нема оно генерала! Боже, колико је тако лепше да се чује!

– Пошла је да као десно-крилна војска...

– Десно-крилна!

-
- Помогне Првој армији.
 - Е то је била армија!
 - Но како је Прва армија већ разбила дотле турску главну силу...
 - Разбила, него шта!
 - На Куманову, Шумадинци вршећи кружни пут преко Гиљана, Скопља, Качаника и Феризовића...
 - То ти је Урошевац.
 - Отидоше у Призрен.
 - Све пешке, бато мој!
 - На томе путу пратило их је страшно најгоре зимско време...
 - Како црно време, оно ти био смак света!
 - А марш је био у многومه отежан и другим неприликама, које су стални пратилац ратника.
 - Сад ни испиру мозак са тај један марш, тамо њихов Игмански!
 - Преморени од тешка пута по хрђавом времену са недовољно хране, а при том боси...
 - Боси, полуголи, на минус богтепита колико!
 - Стигли су у Призрен, где им се није одмах могло пружити преко потребно окрепљење...
 - Како твоје окрепљење, там' јад, глад и беда, нем'у људи ни талуске да се греју, све побрала турска војска!
 - Јер се и у Призрену осећала у оно прво време велика оскудица у намирницама...
 - Није имао пас за шта да нас ује'!
 - А опанака не беше нигде!

– И после кажу реума, ма добро да имам
ноге како-таке!

– Дванаести пешадијски пук...

– Е то ти је био пук!

– Који се поноси славним именом Цара
Лазара...

– Него шта!

– У коме служе синови престонице
Косовског Мученика...

– Тако су нас тад сви звали!

– Са својим логором био је на предстажи
према Дриму и још непокореној Албанији.

– Држиш стражу по сву ноћ, а дрво сам'
пуца на мраз, тамо гор' у планине наоружани
Турци и Арнаути! Исидору из Срндаља, сам'
што трепно на страже, пререзали врат и то и'
било мало па му отсекли главу и натакли на
колац. Тако га нађо' по оне тамнине на
стражарско место, на мен' био ред да га
сменим. Да сам отишо неки минут раније, куј
зна шта би било и с мене, појео би ме мрак, сто
посто!

– Вејавица је оних тешких дана за наше
ненадмашне ратнике била тако силна, да је снег
затрпао шаторе.

– Е мој Милисаве!

– Поглед на албанске кршеве, у магли и
снегу, ледио је крв у жилама...

– Баш тако!

– Али цар Лазара војска се није дала ничега
уплашити...

– Каки твој стра'! Ко те пита још за то!

– Нити је знала и пред највећим опасностима ни поклекнути, а камо ли застати!

– Така ти то команда била!

– У време када се очекивало наређење за кантонман... – погледа у деду.

– То ти је смештај војске по кућама у неком месту, по француски – одма’ну руком.

– Да се скроз мокри и прозебли војници бар осуше...

– Руке бар на плотну!

– Стигне ненадана наредба команданта Треће армије о стварању Албанског одреда из Шумадијске дивизије.

– Баш тако!

– Тај Одред имао је претежак, али пун части задатак, да избије на Јадранско море.

– Сиње море, ете ти га да знаш!

– Узмите најбоље батаљоне, најбоље офицере из Шумадијске дивизије и крените се *одмах*! Издвојте све што је болесно и слабо. Од брзине вашег рада зависи закључење примирја! Тако је гласила наредба што ју је командант армије упутио команданту овога Одред, пешадијском потпуковнику, сада пуковнику у пензији Димитрију Булићу.

– И њега пензионисаше, у пакету са остали!

– Наредба је била јасна и одлучна, али ју је било мучно испунити, јер је већ изнурене трупе, које се излажу новим, нечувеним напорима, претходно ваљало колико толико снабдити и људском и сточном храном...

– Јадни наши волови и коњи! Исукали се ки сараге! Сам’ очи, тужне и миле, од њи’ остали!

– Опанцима, коњима, лекаријом... а свега није било.

– Е мој Милисаве!

– Нека стигне педесет (од осам хиљада војника) на море, циљ је постигнут, био је одговор ђенерала Боже Јанковића, када су му изложене тешкоће и потребе ратника.

– Подели осам ’иљаде са педесет, па види шта ти остаје! Сваки сто ше’сети да претекне! Боже благи!

– Размишљања није ни могло ни смело бити. Напред се морало, ма и у сигурну смрт, када отаџбина то императивно захтева.

– Лако њем’ да напише тако! Он ти је новинар, седи у топле канцеларије на Теразије и трукује ли трукује шта ’оћеш! После иде на кафу у хотел Москву, па на ручак у Балкан.

– Новоформирани Албански одред кренуо се 26. октобра у планину...

– То ти је датум по старем календару, а по нови је 8. новембар, па ти види које ’ладно доба је било!

– Из које је избио тек после једанаест дана нечувених мука и неподносимих патњи.

– Лепо је рек’о песник, кад смо после три године, у Велики рат, јопет се смрзавали по тој земљи: *Нико не зна шта су муке тешке, куј не прође по таком времену Албанију пешке!*

– Место свију горе побројаних потреба, Одред је добио већу суму новца у банкама за исхрану трупа и стоке.

– Арнаутима се све има плати, а они ти ништа не плаћ’у ни дан данас код нас!

– *Бог чува Србију и њену децу*, шапутали су војници, који су без роптања, уверени да само врше своју дужност, газили снег и глиб, продирући ка мору и извлачећи се постепено у клисуру Белог дрима.

– Куј ти онда није био верник, тај ти то постао преко ноћи! Без невоље нема богомоље!

– Без великог ризика, нема велике користи!

– Новинар јопет много ризикује! По туђе задњице и триста батина није много!

– Помирени са судбином, грабили су само напред.

– Судбином?! Овај ће ни још гледа у длан!

– Гледа се карта и на њој племена: Руговци, Љума, Фани, Миридита, Кушени... Како ли ће нас они дочекати?

– Милисаве јел’ било све ово на оно твоје такмичење из историју, да му не помињем име?!

– Развити трупе – правим се ки да га нисам чуо, па читам даље, све ме занима шта ће сад да буде – није могуће, јер пада...

– То ти је пут!

– Није широка ни пола метра! Доле је амбис, горе литица. Колона по један војник отегла се у дужину десет километара.

– Мал’ фали ки одавде до Крушевца!

-
- Карта и терен ни изблиза се не слажу.
 - Онај што ју црто, ки новинар, мог’о да ради шта ’оће у топлем, он на зиму не иде!
 - Све очи и све наде беху упрте у двојицу Арнаута.
 - Ти су били наши! Има и код њи’ што су за нас!
 - Њих је послао за вође на овом беспутном путу армијски штаб.
 - Па дабоме, зна’у они добро како је овај уметник што црта карте!
 - Дрец и Јован беху титани овог похода!
 - Титани су ти шес’ синова неког старог грчког бога.
 - Испадосе Арнаути ки богови, Тиодоре?
 - Јес’ је, ал’ су они после збацили оца са престола и завладали там’ гор’!
 - А, зато они ’оће ни сад узну Косово!
 - Терај даље!
 - Они су као хртови – опет погледа у деду.
 - То су ти керови, ловачки.
 - Јурили испред претходница Одрета и обавештавали заплашене и запањене Арнауте, који с пушкама бегаху у гору.
 - Како да не будну запањени, кад они толико векова нису смели ни да писну код Турака, а камоли да крену на њи’ да се ослободе!
 - Ми нећемо на вас! Ми гонимо Турке!
 - Е то ни је била грешка!
 - Вама носимо слободу...
 - Каке смо ми били будале!

-
- Културу...
 - Кака њина култура!
 - Напредак...
 - Каки напредак!
 - Објављивао је Арнаутима командант претходнице капетан Брана Милосављевић...
 - Е мој Брано!
 - Командир Прве чете, Другог батаљона Дванаестог пука...
 - Е мој свети Царе Лазаре! Добро не и трпиш!
 - Арнаути умирени враћаху се својим напуштеним домовима...
 - Да се греју, кол'ко 'оће, и једу топлу цицвару, а ми?! Куј те и шта пита!
 - Ска бук, ска коломач, ска бари, ска ич! То су били једини извори за снабдевање трупа кроз ову дивљину!
 - Dikush thumbit e dikush patkoit!
 - Шта ти је то деда?!
 - Кол'ко људи, тол'ко ћуди, на шиптарском.
 - Нисам им'о појма да и то знаш!
 - Терај даље, читај!
 - Све што је војска за своје потребе од Арнаута узимала при проласку, плаћала је кавалерски...
 - Кавалерски ће ни врате, ал' на куково лето!
 - Какурузи, кестени, шаша и ретко које бравче беху једини артикли за исхрану трупа и војске.
 - Е мој синко!

– Грувајући арбанашке планине пијуцима и ашовима прошли су Морину, Брути...

– Петку, Сизле...

– Баш тако и пише деда!

– Ђуђу...

– Нема тог места!

– Шта новинар па зна! Ја сам био тамо!

– Коњај, пише...

– Коњај, коњај, па Неуфужу...

– Тачно!

– Симону, Камори, Фрегну...

– Све то пише... и најзад дођоше Љешу, где је претходнички Други батаљон Дванаестог пука Цар Лазара одмах ступио у борбу...

– Него шта! Куј те пита, дал' ти је од премора душа у носу!

– И припомогао паду Љеша, на кога је већ раније са источне стране напала Дринска дивизија другог позива са трупима потпуковника Плазине.

– Баш тако! Ту ме метак сам' окрзн'о, посред чело! Видим ја нешто ми топло се сјури у очи, оно крв! Сви се живи чудили како остадо жив! Ете 'де су ни биле очи! У крв! Несмо видели, ни знали, баш ништа! Богтепита кад ће и дал' ће ми прогледамо!

– Остале вароши на приморју, после пада Љеша, у коме је заробљен велики турски одред...

– Обесили носеве њини силни војници, уњоњорили се ки миш у трице, нисмо и' ни везали руке, и тако ти сам' ћуте!

– И заплењено много материјала. Предавали су се редом...

– Него шта!

– Без отпора...

– Каки црни њини отпор!

– Шумадијском Албанском одреду, већ на прву појаву српске војске!

– Оно испало да смо ми онако измрзли и преморени, све дрхтиш, били за њи сила!

– Силна српска ордија креће се ка Драчу. Моји војници бегају и бацају пушке. Учинићу све што могу према ситуацији, телеграфисао је из Кроје у Јањину командант једног турског пука...

– Вуна кићо!

– Који је пошао Скадру у помоћ, па оступио испред продирућих Шумадинаца преко Шкумбе...

– То ти је њина река. Оступио, него шта!

– После шестомесечног бављења...

– Пола године смо били тамо!

– И напорног рада на великом простору Скадар–Семња, а налазећи се у тешкој стратегијској и административној ситуацији Албански одред је, по наређењу Врховне команде, напустио приморје...

– Уби не администрација!

– И то онда, када су све побуне престале и кад је сво становништво оних крајева било потпуно уз нас и за нас.

– Баш тако!

-
- Овај губитак српски народ и српска војска неће никада прежалити!
 - Лепо тај пише!
 - Збогом Драчу, збогом море свето!
 - Сиње море ти је ви'ш и свето!
 - Збогом кости наших див хероја!
 - Див хероја, Цара Лазара, баш тако!
 - А ко ве' врати отуд', деда?!
 - Пријатељи од ови твоји Црногорци, реко' ти ја, од преко Сињег мора!
 - Ау!
 - Баш тако!

Е ондак смо правили испраћај у војску. Испратница била грђа него свадба. Шатор у авлије био дупло већи, а народа дошло ки на вашар. Кокчинари, тако ми зовемо незвани гости што се наду да оглођу и они неку коску, стигли и од преко Мораву. Још им'у име и дувераши. Они ти стоје, изван шатор, на једну ногу а сас другу се услоне на дувар од кућу. Куј и' шта изнесе испод шатор од јело и пило њима све паше. Увек им'у они и јатаке своје. Од наших ашчија наш'о и' се баш Богомир. Ми то несмо ни знали, о чем се ради. Тако се то крило. Све ни било јасно, ал' касно. Мој ти таст, попио неку и укрстио с очи, наручио од музику да му певу: *Друже Тито ми ти се кумено/Да са твога пута не скренемо*. Певалка узела добар бакшиш па стала да вречи, кад ете их кокчинари, певу у глас: *Ој војводо Синђелићу...* Нико не сме да им изиђе из шатор

и песму заустави! Тиодор, једини што би као домаћин то мог'о, залепио се за клупу, сам седи. Њему мило, видим ја то одма', сам што не запева и он. Шта ћу, куд ћу, ја ти молим чича Богомира да он излегне пред њи. Он ме не види ки малу љуту:

– Коју песму да укочим, синовац? Јел' ову под шатор, не чујем те добро шта велиш?

Видим ја да се прави глуп.

Кад ете ти га мој таст потег'о, испод шатор са почаснег стола, те изађе пред њија сви.

– Стој са песму! 'Ћу зовем милицију, да вас све по'апси!

Наједама ти укочише они сви. Добро прође све – помислим се ја. Кад ти дувераши сви углас ударише другу песму: *Од Тополе, од Тополе, па до Равне Горе...*

Стаде цика, вика и бежање под шатор, горе било него ондак на сабор кад ми изручисмо змијкчиће и жабе у сред коло! Растури се испратница док си рек'о кекс!

Није прошло пола сата, ете ти је милиција из град.

– Куј певао? – питују домаћина прво.

– Нем' ти појма, ја сам био у шатре! – рек'о и' деда.

– Први пут и' видим у животу! – тврдио Богомир.

– Ја с' тем немам ништа! – брецнуо се таст – Зна се добро шта су за мен' музиканти певали под шатор!

После милиција покупила абер од једног човека из нашег села што смо сви знали да цинкари за њи (још му дали да буде и поротник у суду).

– Мен’ нису ни звали на ту испратницу! – пожалио им се он – Па ти види, с кога имате посла! Ал’ знам добро све. Богомир је за све ово крив!

Чича је био у затвор три дана и ноћи. Пребили га ки мачку. Није мог’о сам да дође кући. Тиодор упрег’о краве у кола, па га уз’о из апс. Смрдео је на црни лук месец дана, таке ти тамо он облоге носио по куће. Из кревет устао тек седми дан да помокри крв. Мал’ фалило да и њем правимо испратницу, там’ гор’ код ови наши, на гробље!

На железничке станице у Ђунис били сви из куће да мен’ испрате. Пљушти киша, отворило се небо, а воз ти касни ки увек. Мен’ нешто дошло сам’ да стигне, па да се лепо укачим, ове моји овако тугаљиви, по овај потоц, не могу да гледам више.

– Унуче! – ете ти га Тиодор, одвојио ме у страну да не чује ники – Там’ дол’ у касарне ти се само држи Бране, тај те неће изда!

– Којег сад Бране?

– Јаковљевића Бранислава из Драгаљице!

– ’Де ти је то?

– У Брњак!

– Који сад Брњак, који бакрачи?!

– Добио сам писмо да ће и он с тебе буде у касарне. Његов ми је деда, Филип, био ратни друг и спасио ми живот.

– Нем' ти појма ја о тем!

– Јес' је, у Албаније, кад смо други пут ишли пешке по зиму преко оније планина, у Велики рат. Носио ме на крке-ђаке, био сам се у снег смрз'о ('тели ме оставе), до првога логора са ватру. Тужна је то прича...

– А што тужна кад си жив?

– Он ти је остао там'. Убили га Арнаути из заседе сутрадан. А тужна највише што он заменио старијега брата на мобилизације. Овај му рек'о (а био ти је он порезник код Турака па намазан ки они), има се на прозивци представиш ки ја, па кад чујеш моје име Иван да вичу, а ти вичи *ја!* Ја сам о'де најстарији, има ме слушаш, морам чувам кућу, а ти ајд' лепо у рат! Тако и било! А кад смо стали да оступамо Филип ти свратио да види кућу, там' гор' у Драгаљице (близу манастира Црне Реке) и ћеркицу од три године (Симона се звала). Био сам с њега и ја. Брат му излег'о на авлију, па ни не да ни да гвирнемо у кућу. Беж'те одавде, дезертери, нећу да ми због вас о'де спале све – тако ни рек'о! И он ти је остао жив, па служи и ову влас', дан данас, ки порезник!

Ете ти га воз.

– Ја ти немог' дођем на заклетву!

– А што деда? – мен' било жао.

– Да не паднем јопет у кревет!

Изљуби се редом са сви.

– Има се зове Филип! – грлим се с Радојку, тако ми нешто дошло да ју кажем које име детету желим.

У касарне ме дочек’о безбедњак на разговор.

– Надамо се да са тобом нећемо имати проблема! – тако ми рек’о.

– Каки проблеми, каки бакрачи?

– Не прави се луд! Ми о’де знамо све! То што си учио код Тиодора и Павла да ниси зуцн’о!

Куд ћу, шта ћу, ја се сети деде, па тражи Брану. Исти дан сам га наш’о у касарне и нисмо се растали до краја војног рока.

Тиодора сам се сетио на припреми за заклетву. Стојимо ти ми сви постројени на игралиште и понављамо војничку заклетву, кол’ко ’оћеш пут – јер кад ови из Титоград високи официри тај дан о’де на заклетву дођу наш командант касарне неће да црвени од нас – војска мора да је говори у један глас. А тај ти је наш командант био из неког села горе код Брзеће, мали неки човек, а презивље се Кричак – никад чуо несам да мож’ се човек баш тако зове. Е он ти је навалио са бине, тражи добровољца куј зна добро да пева. Уби се једно Циганче, што је путовалао сас нас, из Грштак, јављајући се:

– Еве могу ја!

– Овог неће узне сигурно! – шапћем ја Бране.

– Ајд’ војнице да чујемо твој глас! – каже њему Кричак, кад види да се сам’ он јавља.

Циганче иступи пред сви нас, па право се укачи на бину код команданта.

– Другови војници – каже ни Кричак, а погледује овога добровољца из Грштак – Заклетва чим се положи, мора се развије спонтано песма *Друже Тито ми ти се кунемо* и после *Козарачко коло!* Један мора песму да поведе – окрете се Циганчету – Ајд’ да чујемо каки ти је глас!

Пева ти он ки славуј (они зна’у да свиру сви), а Кричак га враћа. *Друже Тито...* па *Друже Тито* не да му диде даље ки да је он неки диригент!

– Ти га погоди! – шапће ми Брана – Циганче ће падне на аудиције!

– Доста војниче! Јел’ има куј други да се јави?!

Сви ћуте, а Циганче силази са бине ки покис’о миш. Онда ти Кричак прозва једног Хрвата, а овај ти се опире, те нешто му грло отказало, те им’у о’де бољи певачи...

– Излази, војниче, овам’ гор’ код мене!

Тако ти ми добисмо певача – он напред а ми сви за њим. Брана и ја ти сам’ отварамо уста, јечи песма по онем игралишту (по ком смо после играли и то коло).

Играм коло, па се сетим деде: пао би у кревет сто посто и дај Боже да би претек’о, кад би све ово на војничке заклетве вид’о!

Е тад мене пуко филм! Закун’о сам се у себе, ал’ ки никад пре:

– Из нашу кућу у ово ваше коло неће ви се увати, очију ми, више ники да ви игра!

Е зато сам мојем сину, Филипу, још кад је био баш мали па лежао неку дечју болес' ја чувао од лекара папири сви. У једноме написали, како ти он мал' не чује на лево уво, а на десно све. Фала Богу, то њем' прошло за час! Од тад ти он прочуо боље него пре. Радојка и ја морали смо се свађамо, кад ни тако дође, чак у баште, јер ти он и кроз зид од собе добро чује све. Ја ти онда нисам био лењ, па ти сваку трећу годину код оног истог ушног лекара (знао сам га добро из град), однесем божихњара и дедину љуту, а он ти мен' иструкује за Филипа све (те још слабије чује, те да узима тај и тај лек...), и удари печат.

– Чувај то Радојка, нећу ти понављам два пута!

– Шта ће тебе то, Бог те убио! – не сиће се она 'де ја бијем.

Кад је треб'о крене на регрутацију, ја ју рек'о:

– Вади сад ти папири!

– Шта је тебе! Шта ће каже село! Куј ће пође за њега, ако га там' одбију! Ја сам чула да таке што не служе војску у случају рата има прве све да пострељ'у, им'у списак!

– Дај лекарска уверења, немо' те робијам!

Филип је мене слуш'о све још од детета. Ја ти њем' увалим они папири и лепо га научим шта има да ради.

Он ме послуш'о, љуби га отац, не мож' бити боље! Кад је на регрутације потег'о с оне лекарске извештаје од Кулина бана још, они га одма' послали код специјалисте на додатни преглед. Уш'о ти он код тог војног лекара, крупан неки човек а драо се на њега ки да је сто посто глув:

– Ти не мож' да служиш војску, ни под тачком разно!

– Немо' те молим вас, ки Бога ве молим! Ја морам да служим, ил' се код мен' у село не врћем!

– Добро, добро! Сестро спремим га за преглед!

Она била мало тиша, па га увела у неку кабину сас стакло.

– Ја ћу сад да ти затворим врата и да пушћам музику гласно, а ти кад чујеш сам' подигни руку! Јел' си чуо!

– Јесам сестро, јесам!

Стала она да ради своје, музика сам бије, а мој ти Филип, ки што сам му лепо рек'о, не чека оно баш најјаче – па подигне руку. Ал' запамти каки је тон то отприлике био! Опет сестра поновила исту процедуру, да се увери, а он ти диг'о јопет руку, али полако и фино, ки ови на гласање у Скупштину (так'о сам му баш рек'о да се угледа на њи сви, колико ји гођ там' све нема).

– Ти не служиш војску! – драо му се овај рмпалија после још више, 'теле му страдају бубне опне.

– Ослобођен си трајно!
– Немо’ те молим ве! Шта да кажем код куће?!

– ’Ће ти дамо папир, нек’ читају, не мора им причаш ништа!

Кад га испраћали отуде сас тај налаз, он ти пустио и сузу (и ту ме све послуш’о). Е, ја сам после плакао код куће од среће.

На железничке станице у Ђунис ови моји из село испраћају после синове у војску, а ја мојега (стали смо са стране), у Швајцарску на рад.

– Шаљем те у неутралну земљу! Они ти не ратују! Сине, там’ да слушаш ки мене што си о’дена! Сваки частан пос’о ради, то се цени код њи највише! И упиши, обавезно, неки курс! Ја ћу да посарањујем овде старце, а за мен’ и мајку не мора’ се бринеш ич! Ја сам чуо да и там’ има наша црква, упали ни по једну свећу за душу и то ти је то!

Послуш’о ме до краја! Кад су се појавили компјутери код њега у сервис он ти иш’о на сваки курс. Дали му да и’ буде шеф, тако га то тело! Оженио је Талијанку, лепа ки слика, изродио децу... Није иш’о ни у један рат. Кад је о’де било бомбардовање, послао ми честитку за Божић и мен’ напис’о да сам пророк! Несам то сигурно – мислим се ја – ал’ кад ти се ја закунем то мора испуним сто посто!

Издржао сам ти ја у касарне све, то мен’ било лако! И да устајем рано, и да копам

ровове, и да спавам под шатор, и да дајем стражу... Ал' ме уби што не мог' ништа да приупитам. Не сме се зуцне, а све раде, мен' било јасно, контра! Дођо' кући на одсуство, па ти рек'о деде:

- Ја се там' не врћем!
- 'Ће те увате и набију на робију!
- Боље ми и то, нег' ово испирање мозга!

После три дана, нама била богомоља добро се сећам, ете ти га у наше авлије онај прота робијаш, Сава Банковић, и још један млади сас њега. Седе с мојег Тиодора, отворили њину причу, ја ти се таман спремам да печем прасе.

– Љубим руке, часни оци! – приђо и' ја. Овај мој деда н'уме се смири, шта ће ни ови попови, опет ће ради милиција – помисле се ја.

- А 'де служиш војску? – питају ме прота.
- У Бар!
- Там' сам и ја служио! – јави се онај млађи.

Стаде он да ме питају о касарни редом, видим ја да зна све. Те де сте били на бојево гађање, јел' још ту и ту, те дал' је заставник тај и тај отиш'о у пензију, те како му је млађи син...

– Нема ништа сакривено код нас! – каза ми прота – Тиодор је позвао нас! – погледа у деду, а он ти устаде од столице па увати преко баште право у шљивак, ја ти остад'о сам сас њи' двојицу.

– Кад већ 'оћеш да заглавиш робију, ми смо дошли да ти пренесемо наше искуство да не идеш ки јуне међ' говеда!

– Ја сам ти у касарне у Бар у’апшен, па послат у Титоград на Војни суд – рече онај млађи (он ти би поп у Ниш, а после ти тај био у Маркове цркве у Београд) – Па отуде на Голи оток, три године.

– Ау!

– Баш тако! Казуј шта ти није јасно?

– Сад ми јасно све, мора издржим још и ово мало што ми там’ у касарне остало!

– Твоја воља!

– А што ти, оче, заглави Голи оток?!

– Е мој синко, имао сам цео издање Нови завет код себе. Крио сам га сам’ тако. Ал’ од безбедњака ниси мог’о да утајиш ништа!

– Уваћкали ве?!

– Па кад сам’ ја стао да и’ се опирем (те верска права, те слобода религије, те ја сам сутре поп и то ми је алат...), он ти мене пошаље на Војни суд.

– Сам’ за то?!

– Кад сам био у истражни затвор, још није почело суђење, ете ти га мој отац дош’о да ме види. Плаче и моли да све признам. Шта да па признам? Да си ’тео илегално, сас све пушку, да пребегнеш преко границу у Албанију! Мен’ тек онда било јасно шта су ми накалемили све!

– У Албанију?!

– Баш тако!

– Ко још па бежи код њи, кад њини сам улазе овамо?!

– Куј те пита синко за Бога и правду, ђаво ти дош’о по своје! Нисам ’тео да признам ту

тамо њихову кривицу, а оцу су нудили да ће ми смање казну на годину-две! И тако ти ја увати Голи оток, последњу туру!

– Нећу питујем више ништа! – подиго' се ја дидем, а ете ти га Тиодор.

– Милисаве, јел' ти рекли за топлот зеца?!

– Как'ог зеца, како бакрачи?

– Па то је била улазница за там 'де се спремаш, на робију! Бију сви редом, ногама и рукама, гуштера кроз шпалир!

– Дедо, идем ја да печем прасе! Окрен'о сам чезе, врћем се у касарну, нећу дидем на робију!

– То ти много боље, там' има сам' ћебовање. Набију ти коњско ћебе по врс тебе па се изређу те бију сви у спаваоне, ал' то није ништа!

Тако ти се ја врати у касарну све певајући.

Следећи месец стигне ми телеграм од кућу:

– Постао си отац! Филип му је име!

Е ондак сам залепио фластер на уста!

– Има све о'де да издржиш! Ако треба и атомски с лева и с десна, сам' дидеш код куће!
– тако сам се баш зареко.

Ја нисам ни знао шта се све издешавало там' у породициште. Тиодор ми рек'о тек кад се врати из армије.

– 'Тели ти отну сина! – тако ми баш рек'о, там' дол' код реку кад смо косили.

– Куј да га отне? Шта причаш? – нисам мог'о да верујем ништа.

Презубио деда, баца на масу, излапео, шта ли? – помисли се испрвице.

– Како куј, па лекар! Онај од метар и жилета, што воли се коцка!

– Откуд па ти знаш, кад ниси био там’?

– Мене рек’о ратни друг!

– А одакле ти па он зна?!

– Његов ти је унук лекар баш у породилиште!

– Добро, деда, добро! – прекидо га ја.

Овај ће још мал’ да прича да му Цар Лазар род, ки онај гуштер у војске што ми шапн’о да је Хребелјановић – помисли се ја, па ми било жао деде.

– Данак у крв! – тера ти он даље, не мог’ га слушах више – Зна’у добро Швабе, да ни деца им’у чисту крв!

– Каке Швабе, каки бакрачи?! – не могадо да ћутим.

– Ови што купују децу?!

– Добро, деда, добро! – одману ти ја руком.

– Еве ти па читај! – извади из унутрашњи деп опет пожутели лист од новину.

– Ово смо читали! – вид’о ја кол’ко има сати, он ми дао *Цар Лазара пук на Јадрану!*

– То дол’ несмо!

– Нема ништа друго!

– Има, има, сам’ ти читај, јопет на глас!

– Види стварно има! – погледати боље, одма’ под оно што смо читали о Албанију, наслов ’де пише: *Чиста крв српскога народа!*

– Не мог’ изгрешам никад, страна три тројке да додај још два броја! Ајд’ ти лепо сад читај!

– Из београдских болница пуштени су већ готово сви рањеници, који су преболели ране...

– И ја сам ти био там’!

– Нисам знао?

– Терај даље!

– Међу њима, било их је који су после десет дана били толико оздравили, да су тражили да их одма упуте у команде...

– Нису то знали за мен’ ни моји код куће, ја и’ нисам ’тео сикирам!

– То брзо прездрављење рањеника пало је у очи и нашим и туђинским лекарима. То су запазили и немачки лекари.

– Мен’ били у визите, ки сад да и гледам!

– У разговору, који се међу лекарима водио о узроку тога брзог прездрављења, падала су разна мишљења. Једни су говорили, да то долази од потпуно рационалног лечења; други од ваљане дворбе и угодбе...

– А јесу не гледали, свака њима част!

– Трећи од повољног душевног расположења рањеника...

– Осветници Косова, ми смо тад сам’ то били и ништа друго! Има да устанеш мртав, сам’ да стигнеш на Косово поље што пре!

– Један немачки лекар тада је рекао: Из моје дугогодишње хирушке праксе запазио сам да ране се много теже лече код алкохоличара, код људи који су патили од заразних болести које

додирују крв, него код здравих и нормалних људи. Ово брзо прездрављење код српских рањеника, за мене је доказ о *чистој крви* српскога народа. О томе ћу ја, у медицинском друштву, одржати и једно предавање кад се вратим у отаџбину.

– Ја ти лепо причам!

– Овај странац, Бог и душа, има право, рече један наш млади доктор својем колеги, при изласку из дворане. Одиста, само чиста, свежа, непоковарена крв нашег народа, могла је издржати онакве штрапаце и односити победе какве је однела наша војска!

– Све ти лепо пише!

Ал' ја ти Тиодору ондак нисам ништа верувао!

Е, зато сам садек отрчао на гробље с новине под мишке, да прво њем прочитам:

– Доказан први случај у афери отетих беба – то ти је наслов – Млађан пронашао породицу – а то ти је поднаслов, казујем ти деде (а овам' у земљу би, код њег' у гроб, пропао кол'ко ме срамота што сам помислио ондак да је луд)!

– Крушевац. После вишедеценијских сумњи да су се у породициштима СФРЈ крале бебе, један случај стар четрдесет година (толико баш има мој Филип) данас је расветљен. Млађан Радивојевић који је пре четири године са Удружењем за истину и правду о бебама, поднео кривичну пријаву да је отет, данас се у Крушевцу појавио са билошком сестром и ДНК анализом која то потврђује. Њега су пре

четрдесет година узели од мајке у породицишту Опште болнице у Крушевцу и дали породици која није имала деце. „Имам сестру, мајку и брата. Знам чији сам,” рекао је Млађан.

– Сам’ ти кажу, умрло ти дете после порођај, и мож’ дидеш кући! – учини ми се ки да и сад чујем Тиодора, па ти пољуби’ споменик у ждребе и ајд’ кући, све плачући.

Оскудација код кућу кол’ко ’оћеш. Година ти није била ни прић’ а камоли родна! Тиодор још остао при својем, па ни да чује за ђубре ништачко. Мож’ да копаш кол’ко ’оћеш, нем’ шта да роди! Ја ти уватио јопет по наднице, де год куј позове. Има не сад седам уста у куће, а плата ти сам’ једна и то од железницу. А ми се испуцали са ону свадбу и испратницу фес!

И богомоља ни ту годину пала посна. Куј да купује рибу, она скупа? Шта ћу, ку’ ћу, ајд’ у Мораву. Скинем се у гаће, па рони у воду и наби се под чкаљу. Рибе сам’ бију. Поваћка ги кол’ко ’оћеш. Сам’ изроним из ону тињу, па на обалу избацуј. Нисам знао кол’ко ми доста! Ајд’ рек’о још овај пут (мен никад није било стра од змијкчићи и водени пацови), па да идем дома. Изрони ти ја из воду, у руке ти држим повећу кечигу, а на обале одбор за дочек – било и’ ки куси паса! Ту ти је рибочувар, ту народна милиција чак из град, ту председник од Месну заједницу...

– 'Ајде, 'ајде тицо, сам изађи овам'! – казује ми милицајац, они његови брци ки да гледам и сад.

Куд' ћу, шта ћу, ја излехо из ону воду сам' у гаће пред њи!

– Разгаћио се Милисав, боли њега брига! – ете ти га рибочувар.

– Обукуј се, шта чекаш?! – ускописти се цајац на мене – Нећу те ја обукујем! И полази сас нас! Ћуза ти не гине, мора један о'де ба биде за пример свема што то раде! Нећемо ми да палимо кола и долазимо из град сваки час због вас!

Тако ти ја ту богомољу проведо баш на посно, у апс! Сети се ја одма' куј ме откуцао, није било тешко. Кад сам у воду загазио мен' вид'о син од оног нашег цинкаре у село (што је био поротник у суд), тако ме то 'тело. Знам ја добро да и' је то наследно, ал' сам се понадо да је овај млађи мало бољи човек од оца (играли смо фузбал кол'ко 'оћеш пут и били другари у школу).

Шта ћу, куд ћу, ајд' у варош да тражим неки пос'о. Тумарам по оне улице, био кишни дан, до мен' стаје лимузина, мал' фали да ме прегази.

– Исписник! – ете ти га онај шанер са регрутације – Шта те мучи?

Отворио прозор од кола, на њем' кајле дебеле ки прс' око врата, и сам' се смеје.

– Пос'о!

– Упадај у кола!

Били смо на пиће у хотел Европа, ударили у причу.

– Има се сам’ смејеш, ки ово ја! Нема више да обесиш нос!

Убеђује ме он да пођем сас њега у Немачку и будем му помоћник.

– Ти сам седи у кола, ја ћу да радим!

– Немам положено!

– ’Те и то завршимо, о’де за час! Ко ти сад све не вози, а да не научиш ти!? Не брини за то!

– Па не знам!

– Добро, ондак ти размисли о свем’!

Убеђује ти он мене како то није никаки грех! Наплаћује се ратна одштета од богате Швабе, за у Први и Други рат! Им’у они много, то што и’ он изшанерише није там’ никака пара! А и шта ће њима више! На крају ми вадио значку:

– Ја ти радим за државу!

– Каку државу, каки бакрачи?!

– Ову нашу, ал’ тајну!

– Како то?

– Кад им шта устреба, они зову мене!

Дигнем се дидем, а цео хотел ми се љуља ки да сам балон ракије попио. Изађо’ на кишу, пада ли пада, па ти дођо’ себи:

– Не дај се Милисаве! Шта би рекли Павле и Тиодор о овем?! Пакао је то!

После сам био у Комунално, да питам дал’ им треба чистач. Ту сам пољубио врата, од

пос'о нем'у ништа за мене. Кад сам био на капију, на мен' се сажалио портир:

– Друзе, видим да си са село.

– Јесам, из Јошје.

– Иди одма' у гумару, кажи да те Јанко шаље, њима треба чистач ки лебац.

Трк ти ја там' де ми човек рек'о. Кад и там' има портир.

– А ти омладинац, 'де ћеш?

– Тражим пос'о!

– О'де тога нема ни за нас!

– Јанко из Комунално ме шаље!

– Он те посл'о, па што не кажеш? Јел' си пон'о папири?

– Несам!

– Врћи се кући, па донеси диплому из школу и остало што треба, конкурс је отворен још два дана!

Тако ти ја упаднем на тај конкурс за чистача тамо код њи'. Е ту сам им'о срећу. У комисије за пријем радника, седи ти један од они мангупи што су били у пубlike у Каник кад сам освојио *Први глас*.

– 'Де је тебе свирајче?! – познао ме одма'.

– Несам знао да и то треба!

– Јел' ти жив деда?

– Јесје!

– Нек ти је са срећу рад!

Тако ти поч'о мене да тече радни стаж. Чистио сам три године у погон, у три смене, и свир'о и пев'о овема из комисије кад им се 'тело. Кажу они ондак мене:

– Милисаве, доста си био чистач! На обуку, има постанеш манипулант.

Тако је и било. Једама ти се поквари конфекционерка. Мајстор прекрстио руке крај машину, а плата му иде. Долазили су мајстори редом, ники н’уме ју оправи. Стајала ти она два-три дана, и ови што у три смене раде за њом. Загледам ја боље, о чем се ради, па ти шапнем главнем мајстору на уво, да не види ники:

– Там’ дол под папучицу, испод ногу, потурена је танка гума, па конфекционерка нема сигнал!

– Јел’ си вид’о кад ју поставили?

– Несам, ал’ тако ми то дошло да знам!

Нађу они све оно под папучицу, ки што сам им рек’о. Навале ти ондак: Куј је био саботер? Сви тројица што раде за њом, у три смене, праве се луди, они не зн’у ништа. Мал’ фалило да главни мајстор посумња на мен’.

– Јели Милисаве, јел’ си ти чуо за оног нашег што је радио у Швајцарске? – питавао ме после.

– Несам!

– Е па видиш, он ти био у болнице хаузмајстор.

– А куј град?

– Није битно.

– Кад је први компјутер улег’о у болницу, он ти се поквари. Звали одма’ мајстори, био под гаранцију. Нико не зна да отклони квар. „Јел’ мог’ ја да прочачкам мал’ по то

сокоћало?”, питувао и’ овај наш. „Шта ти па знаш о тем?”, смејала му се цела болница. На крај, нису имали ’де: „Ајд’ погледај и ти!” Поправио га из цуга. Они пали сви на теме. После кад се нешто поквари, несу звали друге све им поправљ’о хаузмајстор.

– Е свака му час’!

– Кад је добио пензију, он ти дош’о да се поздрави са болницу целу. Остављају они њега, нуде паре кол’ко ’оћеш! „Шта да радимо ми одена без теб’?!” „Идем кући, у моју Србију, сналасте се сами!” „’Де умемо ми да отклонимо квар!” „Није то ништа тешко!”, довео и’ он пред најновији медицински апарат. „Јел’ видите ову жицу?!”, показао и’ лепо. „Несмо ћорави, видимо је сви!” „Е њу сам’ овако раздвојиш, па је после спојиш – и то ти је то!”

Тај ти се главни мајстор, кад сам поправљао после и друге кварове у погон (тако ме то ’тело), уверио да ја нисам неки фолирант.

– Извини Мисаве...

– Из Јошје!

– Милисаве из Јошје, ја ти нисам верувао! Откуд то тебе, кад ниси био у школе? Откуд знаш?

– Питај Николу Теслу! И он ти је имао све у главе, није му требала ни школа ни папир!

И тако ти ја остадо’ све у исту фирму, до дан данас. Несам ’тео да упаднем у пакао ки помоћник шанера, па остадо’ цео век у три смене ки манипулант по највећу врућину и

смрад од гуме, а највише сам радио на вулканизације!

Е за тај пакао, решио сам се исповедам код једнога попа о'де из град (он ти пише књиге), да не паднем там'. Има још време, није дотле стигло, ал' ћу признам све! Прво ћу му кажем за ту пуну пур-пену!

Кад ти мен' пукне филм, што сам стареји све ми луђе ствари падале на памет. Филипу сам испрвице наручио да ми из Швајцарску пошаље пур-пену (ону зидарску, там' им'у праву).

– Шта ће тебе оцо, баш она? – питао ме син.

– Да покрпим рупе, на стару кућу, 'ће ни уђу миши! – тако га превари'.

Од ту прву туру, што ми посл'о, полазио сам оног цинкару, ту у наше село, и његовог сина. Ту годину купили ти они новог кеца, па се шепуре кроз село. Ја сам чуо да и' помогли ови за које и раде, да га узну преко ред, испод цену.

Е откад уђоше у кола они сам' врте по село, обилазе све редом, и сам' сниму шта се и где ради – па право за град. Не мож' се од њи жив остане!

Једну ноћ дигнем ти се ја, па правац код њи у авлију. Они кеца паркирали, ки поручено, баш на пут. По онем мрклом мраку, у зло доба сви спав'у не чује се нико, ја ти лепо приклекнем код кеца и напипам ауспух. Пур-пену, била ми у недра, сам' добро промућкам и

цевчицу од ње завучем дибље у ауспух, па пуни! Нисам 'тео да иштрцам све. Таман кол'ко треба! Споља се не мож' ништа примети, а унутра стало пола спреја. Смешно ми било кад сам стиг'о кући и залег'о у кревет. Ал' не смем се смејем, 'ћу пробудим Радојку. Куј се задњи смеје, најслађе се смеје! – лепо људи још одавно рекли.

Сутрадан ти био циркус. Сели они у кеца и пошли за град. Њина кућа је там' гор' у један сокак. Упалили кола и пустили се низ брдо, она сам' цакћу ки све нова. Ал' кад су кренули уз Чокотино брдо, она стала сам да пуцу ки на фронт! Отворили хаубу, разгледали све, ништа и' није било јасно. Ајд' да пробу још једама! Оно још горе било, ки да возе тенк! Зарибао мотор све! Шта ће, куд ће, ајд' кући по фергусон. Цело село изишло пред њи', да види и то чудо – како трактор шлепа кеца ганц новог! Трећи дан тек ти они нашли пур-пену тамо 'де не треба, па уватили прву возњу и ајд' код ови њини да пријаве у град. Е ту и' је био крај.

Ови из службу видели да они нису више за њи', кад и' провалили сељаци све! Њима треба тајна ствар! Е тад су питували и мен' да и' сменим. Кад видели да од мен' вајде нема, они нашли другог човека, ал' исто из четничку кућу (тако и' сад лакше да приметну траг). Тај ти је у наше село цинкара и дан данас. Нема куј пос'о не мож' ти заврши у град. Гласачке кутије он ти је главни чувар, а ове његове из

куће све распореди по изборна места да узну дневнице. Куј се нађе из опозицују у тај изборни дан да контролу врши, он ти га поткупи док трепнеш, па записник потури што га је натруковао сам. На крај гласање, он ти кутије лепо замени, ки што треба, сас спремљени гласачки материјал (све мора се сложи у длаку са потурени записник), па ајд' у кола и носи све у град. Владајућа странка сам цвета и напредује, њима бољи човек у наше село не треба!

Оне старе цинкаре несу могле после пурпену да стану на ноге. Кеца поправили час, ал' несу могли кроз село да га возе. Чим прођу кроз сокак, на капију ти излићи и старо и младо као да и' поздраве, а овам' прде редом сви!

Цинкара стареји, пао у кревет, кад су нашли другог у село. А кад су му одузели и поротник да буде, он ти потег'о те умро! Навикло ти то да потказује и иде по суд, и буде уз влас'!

Греј, не греј ја ћу се исповедам за ту пурпену (друкше несам мог'о да и' запушим уста), а поп има ми каже шта даље да чиним!

А у тем паклу ја сам ти био, оно лето кад отидо' на море први пут. Изгоре' ти на сунце, там' све! И мене је жена ки Адаму била крива за то!

— Шта чекаш, што не не поведеш на море?!
— није она стала да цала — Куј ти све није био из твоју фирму!

— Није то за нас!

– Што, јел’ смо ми мајмуни?! Филип није вид’о море, ки срећна деца!

– Има се купи сено!

– Ти сам то знаш, ки овај твој Тиодор! Ил’ ће дидемо ки људи, ил’ ћу се бацим под воз!

Куд’ ћу, шта ћу, улетим ти ја на списак за то лето у наше радничко одмаралиште, там’ дол’ у Ђеновиће.

Прво ми им’у одбију од плату за пут сас ’утобус – тако ми рекли.

– Ја ћу дидем сас воз!

– Може! Ти си вазда о’де изузетак! Навикли смо ми!

Питујем оца (деде не смем ни да поменем ’де ћу дидем), дал’ ни може среди бар за карте. Наш’о ти он колегу, кондуктера, што ти држ’о линију баш за Бар.

– Немај бриге, деца ти им’у путују ки у Плави воз! Сам’ нек’ ми се јаве, кад прегледујем карте, да су баш из Јошје!

Лепо ти ми прошли у пут, па добили кућицу у камп сас једну фамилију од преко Мораве. Јутре ти се ми поскидасмо голи, сам’ у купаће гаће (мен’ било срам од онолики људи, а моја ти Радојка ни пет пара не даје на то). Шта је ове моје жене? – мислим се ја – Дал’ ју неко не тури нешто у кафу?

Ајд’ и на ту плажу, а там’ ти пуно ки око, све голаћ до голаћа у купаће гаћа (а там’ дол’, иза врзину, иду неки и без њи)!

– О’де горе нег’ ондак код нас у врбак, сам’ фали тристаћ!

– Шта ти је Милисаве? – Радојка ће мене –
Што си тол’ко глуп?

’Ладовине нигде нема, а тражио сам је на време, сунце ти сам’ пече. Исчврљи се ја, тај дан, ки божићњар кад га прелијеш с мас’! Оно иш’о сам ја по сунцу (го до појас), кад год скупљам сено, ал’ ово ти био сач! Ту ноћ, једва сам ти претек’о! Сам’ буктим, а поцрвенела ми кожа горе нег’ куртовка на плотну. Кукам ти ја и запомажем.

– Да ниси зуцн’о више! – Радојка била бесна ки рис – Не могу спав’у људи од нас!

– Ујутру му купи кисело млеко! – јавио се овај од преко Мораву, што спава сас нас нос уз нос – То му је једини спас!

Мазала ме Радојка с њега до краја летовања, а био сам и код кожног лекара.

– Види, види, како ти он алергију има! – докторка закукала чим ме код ње унели (нисам мог’о дидем сам) – Ово још нисам срела у мој радни век!

Оставе ти мен’ у болнице два-три дана. То свема у камп добро дошло да се мог’ испав’у.

– ’Де Радојка сад лежи, а ту ју је и син, сас оног Моравца нос уз нос! – шапућем ти ја по сву ноћ, ал’ немам где.

Мал’ склопим очи, чини ми се ни минут не спавам, па ти се пробудим, а буктим ли буктим. Сањам ти један исти сан, ки да се наставља поваздан. Као ја сам улетео у пакао, врући казани се сам’ пуше, огњено језеро не види му се крај, а оно ки на плаже све голаћ до голаћа

кувају се сам' тако. Кукњава и лелек, горе нег' код нас на задушницу, и сад се најежим кад се тога сна сетим!

– Грешне душе! – чујем неки глас, ки да грми у највеће, па ти се пробудим ко зна који пут.

– Радојка! О, Радојка! – станем да се дерем.

– Шта ти је сад?! – ете ти је медицинска сестра с крмељиве очи – Шта те мучи?!

– Моравац, Моравац! – понављам ти ја.

– Јел' то оно тамо ваше коло?!

– Јесје, сестро, јесје! – запомажем ја.

– Халуцинације, сам' тако! – окрете се она и оде – Од теб' се не може ни око склопи!

Тек ми мало било боље кад се укачисмо на воз, па ајд' кући све певајући.

Село моје, мили рају,

И виногради твоји,

Лепше место на свету,

Од теб' не постоји! – испевао сам песму уз пут, да ми све било жао што не поне' свирајче у воз.

Није прошло много, они мангупи из комисију позвали ме јопет:

– Милисаве, јел' ти познајеш овог вашег боксера из село?

– Тешкаша, нема куј ти не зна код нас!

– Тако смо и мислили! Зато ни и требаш ки лебац!

– Свирајче ве више не занима?!

– Баш тако! Овај што мал’ фали да нокаутира Мате Парлова, тај ни треба!

– Казуј те више, шта ве мучи?!

– За почетак има да упаднеш у Раднички савет, а после ће да видимо!

– Каки Савет, каки бакричи?!

– Овај наш, овдена, ми ће те убацимо у њега!

Тако ти ја аванзова, због тог мог земљака што га знали сви у ринг по СФРЈ-е! А он ти је био такав – батине тај није добио никад, а не дај Боже нокаут! Извештио се он све. Кад види у ринг да ће га бију, он ти се сам’ пусти на под те лежи док судија не одсвира крај. А кад је јачи он ти бије ки Свети Илија, тако га то ’тело!

На прву седницу Радничког савета, прва тачка дневни ред, мора се бира нов’ директор. Ја ти сам’ ћутим, извештио се као и ја – што морам и о’де да питујем нешто. Предлагач ти кити ли кити тог новог кандидата, не спомињује нигде његово име: те другови и другарице њега је предложио Комитет, те такав ни човек баш треба, те ми нисмо могли бољег ни да саћамо... Кад заврши сас своју причу, он ти лепо седе. Видим ја да сви знаду, ко је тај и о чем се о’де ради (им’у сам’ да дигну руке и ћуте).

– А ко је па тај?! – прекид’о с моје прво ћутање у животу (није трајало дуже од десет минута).

– Милисаве, зар не знаш?!

– Нем’ ти појма?

– Тебе ники није рек’о?! – зачуди се предлагач, па окрете свема за столом – Другови и другарице, он је овде нов. Њему смете да кажете све што знате, и то убудуће на време! И он је наш!

– Куј беше тај?! – не одустајем ја сас своје питање.

– Имаш среће, друже, баш из твоје село!

– Куј је па тај?! Све их знам!

– Друг Југослав...

– Њега ми сам’ не помињи! – цикнем ти ја.

– Куј па тебе и шта пита! – ускописти се он.

– Све ћу дам у новине о њем’ што знам!

– И то не много брига!

– Има пишем другу Титу!!!

Седе ти он на место, ки да га нокаутира. Растури седницу док си рек’о пиксла!

Чуо то Југослав, шта је све било, и да не могу га прим’у за директора код нас. Ови из Комитет подржали све, сам’ да нем’у никаки проблем. ’Оће пошаљу другог кандидата – тако баш гласали.

Зову мен’ ови моји мангупи на састанак:

– Црни Милисаве, ко то стоји иза теб’?! Ти нам’ ништа не причаш! Ово никад о’де није било! Ког’ ти предложи Комитет, тога има гласаш, каки твоја питања каки бакрачи?!

– Не могу ви кажем ништа! – усправи се ја – Има кад ћу ви испричам све!

Њи' и дан данас да питаш за мен', има ти кажу да имам опасну залеђину, сам' о тем ћутим!

Југослав ти стао да ми прети: те посл'о абер по једнога нашег школског друга – Радојка нек купи црнину; те им'у пишу новине, ал' стварно, како ће ти Милисав прође; те шта све неће да ме задеси...

Е тад мен', јопет, пук'о филм – па ајд' с нову пур-пену (понесем гајбицу целу), код њега пред зграду. Он ти је ту годину добио четворособан стан. Видим лепо, погашена светла, а чуо сам да је отиш'о на пут. Изујем се прво пред зграду, па у чарапе ајд' там' гор' уз степенице на други спрат. Прислоним ти уво на врата од његовог стана, па и' лепо обијем, није чуо нико. Док несам испразнио ону гајбицу целу с пур-пену, ја ти несам стао, толико сам био љут. Тек ми онда било лакше. Изађем ти лепо из стана, полако се обујем пред зграду и укачим на бициклу без светло, па ајд' кући. Њему ти оставим пур-пену да преноћи редом у сваку рупу: по утикачи, сијалична места, футере и прозоре, сливници сви, WC шољу напуњену кроз (прелива по плочице на под), а највише по кућни апарати и ормари сас одело!

О тем манијаку с пур-пену писале су новине до краја године, сваки час. Те милиција му ушла у траг, те иму чврсте доказе, те знају све ал' не смеју ни јаве док истрага ти траје...

А Југослав запушио уста све (пур-пена завршила пос'о сто посто), мен' није претио ич! Ту му био крај и са сваку директуру у град.

– Ви'ш да људи знају све! – припретили му у Комитет – Функционер, не мож' да биднеш и крај! Там' негде у ћоше неке фирме мож' добијеш неки пос'о, па се швалерај!

– Другови и другарице...

– Њи' сад и не помињи! – они били љути све.

– Остајем у партије, ки прави комуниста, а вас поздрављам и јопет ћу будем шеф!

– Од тог' посла нема ништа!

– Ајд' здраво! Одо' ја у приватнике!

Мал' фалило да га искључе из Савез комуниста, ал' га јопет спасио старији брат.

– Ја га имам робијам, сам' још једном ако о'де он дође на дневни ред! – тако је баш рек'о другарицама и друговима на тај партијски састанак.

– Ајд' још овај пут, нек' ти буде! Остаје за нашег члана! – прогледали ти они Југославу кроз прсте и овај пут.

Мој ти Тиодор, умро ту зиму. Стиг'о му позив! – вику код мен' у село. А доста му је и гледано кроз прсте, поживео је дуго, закачио и десету деценију у свој век.

– Исписника (оног што смо се гледали кроз нишан још у Велики рат), само кад сам надживео не жалим да умрем! – тако је говорио после Титове смрти.

– Јесје деда, ал' сад су ови његови избацили нову паролу: *И после Тита Тито!*

– Е, њија ћеш тек ти да надживиш! Не мог' све ја!

Задњих година он није могао друго, сам' обилазио њиве. Штапче у руке, па ајд' у поље. Ја сам све радио сам. Кад дођем из фабрике, укачим се на фергусона (уз'о сам га на кредит), па терај по њива. Тиодор се није бунео ништа, мен' предао да радим како знам и уmem. Вештачко ђубре, испрвице, кад купим ја му не смем ни кажем. После се он правио да га и не види под ајат.

– Куд сви Турци – једама ми сам' рек'о – ту ти и мој Милисав!

На његове са'ране било дошло цело село. У пратњу смо ишли пешке тамо дол' до у ђунишко гробље. Ови што му копали раку у земље ти нашли прастару грнчарију.

– О'де била Ђунисија, црква богтепита кол'ко стара! – одма сам се сетио деду како ме и у ову порту довео, онда на екскурзију кад смо ти ишли по Мојсињу, стајали смо баш близ олтар.

Убио сам се плакајући, тако ми то дошло, јер му раку ископали баш там 'де смо ми ондак имали тај школски час.

Следећу зиму, несмо још Тиодору дали ни годину, погине ти мој отац на железнице. Куј је то први провалио не мог' сазнам ни дан данас, да ти је он страдао што је био пијан. Шта је овем људима, како могу тако да измишљу мене

никад неће буде јасно?! Каки смо то свет?! Овам' мора сара'њујем оца, овам' ти дође да неког робијаш! Још кад му нађосмо у новчаник онај прамен косе од моју мајку, мен' ти пуко филм. Да сам, не дај Боже, чуо неког у село да говори тако за мојега оца, писале би новине јопет да сам манијак. Оно кад смо морали да испунимо његов аманет и не дамо да се на гробље поје и попије, они превели да нас срамота да тунак точимо пиће јер сви добро знаду да је он отиш'о пијан на онај свет.

Трећу ти зиму умрела ми баба. Није могла она да живи без њи двојицу више ни дан.

Кад изађо'мо из троструку жалос', црнину сам носио за сви по годину целу, а браду сам тад пустио па је носим и дан данас (пре сам ти био пицан, бријао сам се свако јутро), моја ти Радојка иступила сас нови предлог:

- Милисаве, кад ће конкуришеш за стан?!
- Каки стан, каки бакрачи?!
- Там' дол' у град! Имаш право!
- Шта је тебе? Шта ти о'де фали?
- Мисли на сина!
- Лепо мене ондак рекли, да су тебе твоји 'тели да удају сам' у град?
- Моје родитеље сад си спомен'о и више никад! Јок ће одбију стан у Земун, ки твој отац!
- Радојка, ћути, мене пук'о филм!
- И мене, одавно с тебе, идем да се бацим под воз!

Куд ћу, шта ћу, ајд' да скупљам бодови и пишем молбу за и тај стан. Онај предлагач из Раднички савет, обећ'о ми прогура моју ствар. Он ти, кад је стиг'о нови директор с мене био добар и о Југославу причао све најцрње.

– Шта ће тебе град? – рекли ми ови мангупи из комисију – Што ми немамо нешто у село, да не види Бог!

Да је мен' био жив онај течин првоборац, све би било друкше. Овако ти ја добијем решење за стан, па ти чекај да се зграда заврши кол'ко 'оћеш. Радојка није стала да цала ни један дан:

– Кад ће усељење?!

Терала ме да обиђемо радове на зграду, ки да је надзорни орган. Понесе пуну крошњу свега, па ти нуди они мајстори што раде, куј ће шта да поје и попије, а мен' срамота – сви ме знаду. После ти сам' рашири крпче, те тури на траву близ зграду, и постави да је'мо.

– Кад сам ово дочекала, мен' неће падне више никад на памет да се бацам под воз!

А за усељење је тек био хаос! Дошли ти ми пред зграду, Радојка ки вила мал' фали да од срећу лебди над земљу, па ајд' на први спрат (стан број осам, тако писало у решење)! 'Оћеш мућак, ја кључ у браву, а унутра има неки!

– Оступи, има зовем милицију! – из стан се чује глас од неку жену, а она ти погледује кроз шпијунку у нас.

– Кака милиција, каки бакрачи?! – раздерем се ја, а Радојка се сруши ки свећа на бетон.

Пробудила се тек у хитну, ал' последице ју од тад остале и дан данас.

О чем се ради, ја ти нисам им'о појма. Решење за исти стан добила, преко ноћи, и од новог директора швалерка. Те она има више бодова као самохрана мајка, те морали смо ју дамо јер она нема село, те ће дође брзо и на теб' ред...

— Ја ви више то не тражим! — зарек'о сам се у себе, ки онда у војске — Милисав остаје у Јошје!

После стали да ми шаљу позиве за војну вежбу. Видим ја ови нешто муте — неће на добро да испадне, мора да спрему нови рат. Некако ти нађо' све од задужено војно одело (опасач сам био и заборавио да ми је код шурака), па ајд' на зборно место. Тај дан била провала облака, покисли смо ки миши. Упадо'мо у неки глиб, цаба сам огланцо чизме сас малин. Команда пала да се постројимо у врсту, нема везе што је потоп. Спасила ме најлон кеса (Радојка ми у ње пратила нешто да појем). Натук'о сам је на шапку, не пропушћа ни капку. Од кесе ти и не видим, куј ни то командује. А он ти заредио редом, од резервисту до резервисту, да све прегледа. Кад стаде пред мен', мал' фалило да се срушим, официр у резерве оно ти је баш Југослав. Луд је био и онај ко њем' па то даде? После ми рекли ови моји у село како је тајна војна служба гурала баш њега. Он ти био прво цинкара у

цивилне, па је после преш'о код њија кад се покарабасио сас овема у комитет. Они га послали у школу за официри у резерве и доделили чварке (мајор ил' потпуковник, нисам ни вид'о од ону кесу, кол'ко ти има петокраке).

– Шта ћеш ти овде?! – повисио ти он тон на мене.

– Друже пуковниче, да прошетам кесу! – издерем се и ја, сви се смеју редом.

– Јел' знаш 'де си дош'о?! – виче ли виче.

– Ја на војну вежбу!

– 'Де се такав, па о'де долази?!

– Што, шта мен' фали?!

– Јел' си ти чуо за П-е е-С?!

– Правило службе, ја ти знам боље нег' ти!

– Што се неси обријао?! – пређе ти он на ствар.

– Еј, Југославе, прошетај мал' даље од мен'! – одбруси му ја, а мислим се: Не мо' ми пукне филм!

– На војни суд ћу ја тебе! – стаде да шлајфује у место, с оне цокуле у блато.

– Прошетај ми ждребе! – цикнем ти што сам мог'о јаче!

Кад ти он крену на мене! Ја ти и не вид'о, јопет од кесу, човека куји је кад стаде међ' нас. Оно ти био тешкаш, боксер из наше село.

– Човек је у жалос' стао пушћа браду, није друго!

– Знам ја њега добро и ови његови што им'у браду сви! – Југослав ти мал' спусти тон.

– Има је и поп! – јави се неко из строја.

– И он се има брије, по П-е е-С!

Људи стали да се смеју по ону кишу – која је ово будала. Куј је код нас вид’о ћосавога попа, то и’ било најсмешније од свега, и какав ти он има да изгледа кад се обријан врати у село.

На крај вежбу била ни контрола из касарну, неки редовни официри, чварке носе кол’ко ’оћеш, а и приличи ји – сви ти им’у вишак кила. Југослав не постројио, мал’ ти стала киша, па подноси рапорт. Разгледу не сад и они. Мен’ и попа ништа не питују, ал’ не мрко погледују. Тај што и’ био главни, удари у причу: те ми мора да смо стално будни, те држава се мора чува до последње капке крви, те врховни командант и троструки народни херој, наш друг Тито, и даље је жив...

– Војска ви није избријана! – окрете се Југославу, а он ти у глиб да пропадне.

Е, тад сам се закун’о: ја ви о’де више не долазим. ’ће видимо, куј ће и кога да брија! Нисам ни иш’о кући са вежбу, одма’ ти уватим у град па ајд’ код оног нашег лекара:

– Докторе, ја се тебе извињавам што сам дош’о с празне руке, ал’ божићњар за ову годину ће ти буде ки пастрма.

Примио ме човек лепо и саслуш’о све о чем се ради. Добро, њему сам још накитио причу како ми Југослав и поменуо да сам из четничку кућу, јер сам знао од Тиодора како су докторови стари сви били код Кесера.

– Кол’ко ’оћеш посто (ја ћу ти пишем и ударим печат), да нечујеш и на једно и на друго уво! Ти на вежбе не идеш више, ал’ сто посто! – тако ми баш рек’о.

Хвала Богу, после сто година, и наша кућа раздужи оружје.

Онај мој колега, од преко Мораву што је спавао сас нас у кампу на море, мал-мал па ете ти га с његову жену код нас у Јошје.

– Иди кољи пиле! – заповеда ми Радојка чим види њина кола у наше авлије.

Шта је с ову моју жену! – мислим се ја – Кад мој ујац из Гревце дође за њег’ нема пилајка.

Заседете ти они до у пола ноћ и увате исту причу: те много ни лепо било на море, те једва чеку да идемо јопет, те нигде се лепше нису провели... Мен’ било црно па прецрњено, ал’ мора и’ слушајам шта говоре у моје куће.

– Радојка, у што ти лепа пилајка! – Моравац ти навалио да мацка ону мочу, па сам пуца.

– Младо пиле, излегло се само под квочку, ја то нисам ни знала! – ова моја сам што не полети по кујне.

А мен’ ти колега ударио причу о тем дрекавцу из Крвавице.

– Чули га људи, кол’ко ’оћеш пут да дречи. Јел’ си глед’о, било и на телевизије?

– Не гледам телевизор откад сам био у жалос’ три године!

– Шта је с тебе?!

– Све лажу, нема шта ни да чујем!

– Неки људи крекавца су видели и у наше село!

– И шта кажу?

– Да те стра' увати! Чудовиште!

– Можда и' се сам' привиђа?

– Једнога су нашли, баш у Крвавице, мртвог. Ки животиња нека, имао змијолику главу, велики очњаци, там' њем', дуги врат и задње ноге ки кенгур, а кожу дебелу ки прс' без и једну длаку! Било у *Вечерње новости*, јел' неси ни читао?!

– Лажу у новине, мал' фали ки на телевизије, шта је тебе?!

– Жива истина, све што пише, причао ми човек!

– А тај што прича он ти ради за њи, три у један је то!

– Каки твоји три у један, каки бакрачи?!

– Спрему рат!

– Шта ти је Милисаве?! Немо' неки да те чује! За ово се иде на робију!

– Сам' ти слушај њи!

Јави се његова жена, лепа и доста млађа од свију нас (то ме и чудило шта се Моравац па наврз'о на моју Радојку), да промени тему:

– Милисаве, кад можеш дођи код нас! Нашла сам ти мелем код једну жену, она то справља од разне травке, има те излечи све. Мож' да идеш на сунце по цео дан.

Не будем ти лењ, па ајд' после посла код њи у село. У, она ме примила сам' тако!

– Које изненађење! – викује – Извол’те у кућу!

– ’Де је домаћин?

– Отиш’о да дрљачи!

Шта ћу, куд ћу, улего’ ти ја у њену кућу. Мука човека на свашта натера. Кад тражиш себи лека летиш ’де гоћ чујеш да неки нешто зна!

Скувала ти она мене кафу, дала ракију.

– Јел’ си ручао?

– Јесам, јесам у фирме.

– Кака твоја менза, сад ћу ја да теб’ поставим!

– Фала, журим много! Ја дођо’ по онај твој лек!

– Скидај се ондак у гаће, што пре!

– Славојка! – тако се звала – Шта је с тебе?!

– Нема се ништа срамотиш! Ондак лези одена у кревет, на стамак!

– ’Оће наиђе Славољуб из њиве!

– Пожури сас то скидање!

Разголити се ја, ки од мајке рођен, па се испружи у њен кревет! Она стала да ми маже леђа сас неку мас’!

– Ја те имам излечим! – певуши ти она – Масажу и све остало има да ти дам!

Црни Милисаве! – мислим се ја – Шта ако ми тражи, с опроштењем, да се окренем на леђа, има се види све!

Пева ти она, све гласније, а утрљава мас’ све јаче.

– Ја сам чула да ти имаш много лепо свирајче?

– Имам! А победио сам с њега и на такмичење *Први глас Рибарске реке*.

– Е, то мен' треба! – смеје се она, сам' тако.

Лупише врата (Славољуб се изув'о пред њи па пустио уво – чуо неку песму и остало), ки метак да је уш'о.

– Шта то радиш Славојка?! Ко ти је сад па тај?!

– Лечимо се! – подиг'о ти главу са јастука ја.

– Милисаве, ти ли си тај?!

– Ја сам, ја сам!

– Не мрдај' из кревета! Идем по пиштољ!

Славојка ти удари да кука:

– Јао, мене, ће погинем млада!

Ја ти скочим из кревета, па онако у гаће трк по авлије, па ватај низ шљивак. Фијучу меци, кидају гране, пучњава грђа нег' у каубојски филм.

Е ту ти био крај с наше дружење, па ни више нису ни долазили у Јошје.

– Чудо нема ови од преко Мораву? – мал-мал питувала ме Радојка – Шта ли је сас њи?

– Дрекавац! – тако сам ју рек'о – Дош'о и' чак у кућу!

– Црна ја!

Ови моји исписници, што с мен' ишли у школу, кад и' помреше деде редом стали све више да седе пред продавницу и пију пиво. На

црвено слово, ја платим туру, па седнем да и' слушама шта су гледали на тај телевизор (они сам' то и знаду да причу, јер нису имали код Павла и Тиодора ни један час, а екскурзија и' била там' гор' на Тјентиште, по Кадињаче и ко зна где, ал' никад по Мојсињску Свету Гору). Да ви'ш чудо, они ти ударили у нову историју (она стара није била добра), а главни им предавач онај што цинкари у СУП из наше село: те Тито није био тај човек за ког се издавао, те он је упропастио све, те све су не погрешно учили у школу...

Предавач, мал-мал, па погледује у мене:

– Милисав не чује ништа, мож' се прича слободно! – убеђује сви – Сад би он нешто лупетао из оно његово такмичење *Тито, револуција, мир!*

Ћутим ти ја, други пут у животу, не смем се офирам пред њим – има да одрука у Војни одсек и доктора и мен'.

– Ми имамо сад новог Карађорђа! – наставља ти он сас причу, па отпије гутљај пива.

– Јесје, јесје! – сви га подржаву пред продавницу, па се привате за флаше.

– Благо мајци што га је родила!

– Ајд' здраво! – устајем ти ја дидем дома.

– А шта ти велиш Милисаве?! – раздра се цинкара, мора да увати и моје мишљење.

– О чем се ради?! – збуњен сам ти као ја.

– О новом председнику, нашем Карађорђу?!

– Мен’ не треба нови Тито! – повика и ја, па увати низ пут.

Идем па се мислим: који су они остали глупаци, да слуш’у исту причу *Сјаши курта да узјаши мурта*, и то од једни те исти предавачи. Шта мен’ брига мој је син там’ ’де треба (’де је Бог рек’о), а они ако овако наставе, како су будале, ће изгину. Ки да нем’у очи! Каки њини Карађорђе (још му испевали баш таку и песму), ово ти је главоња – душло голо, дупли комуниста – па и жена му, под исти кров, има баш таку другу странку! ’Де је могло код вожда да прође, у његове куће, да се не зна ни куј пије, ни куј плаћа?! ’Де и’ је мозак – па куј ће кога у тем домаћинству да гласа?!

Други пут, ја и’ плати пиво па слушах даље цинкару шта и’ прича: како авнојевске границе не ваљу (а ови његови поубијали о’де на Багдалу све живо да и’ успоставе): те поделиле српски народ кол’ко ’оћеш, те оне ни несу биле битне, те сад се мору исправе... Мора се крваре гаће!

– Јопет праве грешку! – мислим се ја – Ова друга ће и буде гора него прва, кад су побијали кочиће у тамо њихово Јајце! Нем’у појма, а мен’ све писао син! И над попом има поп, тако ми је баш послао поздравље. О’де се решава све! Један социјалиста, председник Уставног суда Француске (његови су из Бесарабију), сабрао ти је своје колеге из Немачку, Италију, Шпанију и Белгију. Границе федералних јединица сматр’у се за државне и не могу се

мењу силом, него само споразумом – начело *uti possidetis* (мишљење број 3), на латински *оно што имате, како поседујете!* Свема ће, тата – тако ми писао – да остане дупло све, што нису никад ни имали, а нам’ дупло голо, дупли комунизам!

– Ајд’ здраво! – устајем ти ја дидем дома.

– А шта ти велиш Милисаве?! – раздра се цинкара, мора да увати и моје мишљење.

– О чем се ради?! – збуњен сам ти јопет као ја.

– О границе?!

– Кује сад па границе?!

– Авнојевске, бре?!

– Има ту куј се пита! – повика и ја, па увати низ пут.

То лето био ми син из Швајцарске, сас снају и унуке. Лимузину дотер’о, каки шанери каки бакрачи! Снајка ти сам’ пева по куће, све ју овде лепо.

– Једва чекам дидемо у ту вашу Свету Гору! – преводи ми син шта је па она рекла, а ја не мог’ се начудим, одакле па зна.

– Ја сам јој нешто причао о тем’, а она ти после била на курс из историју уметност’, там’ код нас, о *исихазму*, тако се то зове! Људи там’ знају све!

Унуци, ки дулеци, а мирни све. Слуш’у све шта и’ се каже, други неки свет.

– Њина школа је друкша! – казује ми син – Историју ти они не мењу сваки час!

Неутрална деца – видим лепо и ја.

Кад смо изашли до Јаковца, био много леп ти дан, снајка се одушевила све. Сликала ти редом свету рушевину, а највише само место 'де је некад био бунар.

– Оцо! – ту ти стао син да ме моли да пођем с њија там', да живим у Швајцарске – Шта ћеш па о'де?! 'Ће избије и тунаке рат!

– Не мог' дидем нигде, мора чувам гробови!

– Пусти сад то!

– Гледај сине ти будућнос', мен' остави прошлос'!

– Оцо, све ме стра' ће завршиш у неки бунар ки ови свети калуђери, одена! Не мог' те нађем никад!

– Јесје и то! Ал' ће познаш и то место лако!

– Ал' како?!

– По свирајче и ону моју победничку песму сас такмичење у Каник!

Кад смо силазили с Мојсињу и улазили у село, снајка питује:

– Јел' одена Пањковац?

– Јесје! – чудим ти се ја, па ова зна и засеоке. Кака твоја Италијанка, ова мора да је наша, па теру шалу сас мене? – поче да се мислим.

– Ја сам ју рек'о све! – ете ти га син – Она ти ради там' у биљну апотеку и пије стално неку глину, с њу се маже по тело и на лице тура маске. Каже тако убија отрове све код себе. Ја сам јој ондак причао да ми имамо исто то у Пањковца, где сам' навадимо уму по

јаруге и то ти је то. Рек'о сам јој да је баба с тем само прала косу, а ума ти се сапуња ки шампон. А она кад је чула причу, да нам то више и не треба, 'тела одма' да направи паре (да се повежемо сас њену фирму, која ти има апотеке по цео свет).

– Света Гора, па света и земља! – тако ни баш снајче рече, кад ју на лице место, у Пањковац, загребасмо мало од ону уму – Ови стари калуђери, исихасти, што су о'д чистили душу сас Исусову молитву, знали су добро да и' ово чисти тело! Богата сте земља, сто посто!

– Дал' ми ниси погрешно превео? – стадо питајуем сина.

– Нисам, оцо, нисам! Код нас ти је там' на цени ово! Природа и здрав живот, медитација ки наша Исусова молитва, чишћење од отрови, и то ти је то!

– Питај је, јел' бацу вештачко ђубре?

– Како твоје вештачко, за њи је оно ништачко! То ти знам и ја!

– Тиодоре, о Тиодоре! – викујем ти по оне јаруге, чуо ме сав Пањковац па причали после како сам презубио све.

Отоше деца, остадо' овдена с моју бабу, па изађо' на Пањковачки поток да прошетам, а сам' погледујем у ону воду – све ме стигло:

– Е мој Милисаве, тако ти је то кад немаш државу!

А сабајле, ајд' на пос'о с раднички 'утобус! Тај дан делили ни полутке преко синдикат, а

била и плата. Трк на улицу код дилери да купим четри-пет марке (тако ти то тад баш било с ту небеску инфлацију код нас). Ондак, купуј нафту у пластичне канте (син и снајка ми оставили швајцарац), мора се пооре њива. Кака твоја бензинска пумпа, како бакрачи! Ту ти бензин нема ни на бонови!

Улићи у 'утобус, врћи се кући! Смрди она канта ки вуга, нигде места да се спусти, гужва ки на вашар. Кондуктер, млад неки, први пут држи ову линију, не мож' не повата куј купио карту, а куј није! Кака твоја контрола, о'д не мож' да привири споља ни глиста. А врућина ти ки у онем мом сну из кампа на море, да те Бог сачува!

– Куј је то ун'о бензин?! – ете ти га кондуктер.

Ћутим ти ја ки миш у трице.

– Нек се јави, немо заустављам возњу!

– Ја сам! – не могадо ни о'де да ћутим.

– Дал си читав?! Оће не погушиш! – дере се ки луд – Шта ти мислиш, у случају несреће то ти је у рука ки бомба!

– Санкције! – вадим се ја – Међународне!

– Скидај се из 'утобус! – притисно ти он на дугме, да чује возач там' дол' на крај 'армонике. Мал' фалило да заочи у место. Разлетесмо се ми што стојимо у возње, ки кромпири у кајате, по оне што седе на седиште.

– Излаз' напоље! – цикну кондуктер (у оне гужве неки му мазнуо скај футролу сас све карте)!

– Ја сам карту купио! Шта је с тебе?! Има се возим! Не мож' ми забрани ники!

– Немо' те сад поломим ки писаљку!

– Еве ми упаљач у рука, само пробај! – мен' пук'о филм – Прво те имам поспем сас бензин!

– Људи, дал' је овај човек луд, ил' му смрде ноге?!

– Јесје!!! – викује пола 'утобус у глас, сви ме добро знају – А смрди му и канта сас нафту!

– Ајд здраво! – скиде се кондуктер из 'утобус, па увати низ пут.

– Вози Мишко! – стисну ти оно дугме један младић из град што пош'о у село код бабу.

Затворише се задња врата, возња се настави, а ја ти увати' кондуктерово место те седо'. Онда није имао мобилни телефон, ки ово сад, нит' возача мож' позове љути кондуктер, нит' мен' куј да слика де седим и де моја канта ћути.

Сам' што стиго' кући и узе нешто мало да појем, залупи ти неко на врата од летње кујне.

– Куј је па сад? Види Радојка!

– Неки двојица, непознати сас ташну! – гвирнула она кроз прозорче.

– Од ручка се ни цару не устаје! Нек' причек'у мало!

Ете ти и' они јопет, лупу још јаче.

– Није сабља за врат! – подиго' се од стола, те и' отвори врата.

– 'Де ви је телевизор? – један главати, има га сто кила, навалио на мен'.

– Код нас се прво каже, помаже Бог у кућу!

– Пусти сад то! – јави се онај други, жгољавко један, кад ветар дува мора да вуче дрљачу, има га однесе – Није сваки о’де верник!

– Ја Богами јесам! – повисим ти тон.

– Чича, пусти причу! Одговарај на питање!

– Радојка, ’де ни беше ТВ? – окрето’ се ја од њи’.

– А шта ће тебе то! – забезекнула се она.

– Не правте се луди! – одгурну ме рмпалија са леђа, па хрупил у кућу.

– Шта је ово људи?!

– Контрола! – и онај малецки улете у кућу.

Пљачка! – прође мен’ кроз главу. Несам први што има сина у Швајцарске, па да тако прође. ’Де баш сад, у по бела дана. Пиштољ ми у фијоке од креденац ћути. Код свију су били ноћу. Чварци из кесу сам’ ти баце керу, не чујеш и’ опште у авлије. Везују старци за столице, облепљују им уста сас селотејп траку, па и’ сецку редом док не признају све.

– Кака контрола, како бакрачи?! – некако дођо’ до ваздух, да и’ мог’ приупитам.

– ТВ претплату не плаћаш!

– А што да плаћам?! – погледујем сам’ у фијоку, како да ју приђем.

– Ми смо у жалос’! – умеша се Радојка.

– Знамо ми вас сељаке добро! – малецки ти стаде пред њу.

– Види прекрили га сас миље! – рмпалија се наби уз креденац.

– Да не пада прашина. – Радојка наставила сас причу.

Кака прашина, како бакрачи?! Жено, зар не видиш о чему се ради?! – у главе ти пушћам даље филм. Овај крупни има не везује, а малецки да не мучи!

– Вади признаницу! Кад си дао паре и где?!

– О чему се ради? – наставља ти она, мал’ фали да ји питује дал’ ће ракију и кафу.

– Како о чему, о плаћање ТВ претплате?! – малецки ју приђе још ближе.

– Милисаве, о Милисаве! – чу се глас у авлије. Погледам ти боље, оно комшија Ранко.

– Пази се! Иду ови у контролу за претплату!

Мен’ паде камен са срца, огреја ме сунце.

– Шта је теб’ дебели?! – подвикну из цуга – Немо’ те робијам!

Он ти се укипио крај екран, сам’ ћути.

– А ти малецки, има те прегазим ки плитак поток! – ускопистим се ја на њега – Немо’ ме ништа гледаш сас ти урокљиви очи!

– Пазите шта причате! Ми смо на службе!

– Ранко, дај ту танцару! – прескочим ти праг, па у авлију.

– Немо пуцате, молим вас! – ете ти је Радојка.

Изрипише из кујне они двојица ки пацови из ајат, па се стуштише низ пут.

– Дај пушку Ранко, да уцмекам ове животињке! – намигујем ти њему, а он се од смеја приватио за стамак.

Спасио ме после овај наш цинкара из село.

– Тај ви не гледа телевизор годинама! Још од кад му умро Тиодор! – тако рек’о милиције, кад су стигли из град.

– А пушку, јел’ потег’о на службено лице?!

– Ма јок! Ранко ми рек’о, смејао се цео дан, да је био го ки пиштољ! Оружје није носио уз себе!

Рат ти беснео, там’ преко велики река, у највеће! Бања пуна сас рањеници. Мож’ купиш снајпер, ако ’оћеш, пошта зашта. Лекар ми преписао топлу воду и блато, коске ме стале жуљу, две недеље. Ујутру ти путујем, увече се кући врћем, сас ’утобус до у Рибарску Бању. А там’ ти се отег’о ред на базен, с ону топлу воду што смрди на јајца, кол’ко ’оћеш. Гледам по онај непознати народ, и младо и старо, сви ти им’у штаке: те из Босну, те из Крајину, те из Барању... Слушам њине приче, куј је како прош’о на тамо њихово ратиште.

– Све има о’д да се заврши! – казују ти они међ’ себе.

– Ово с нас ти је увертира!

Запамтио сам добро ову страну реч, па сам питувао после ове моје на пос’о што као знају понеки језик да натуц’у:

– Шта је то баш увертира?

– Увод у оперу – рекли ми једни.

Каку сад оперу, како бакрачи? – мислим се ја, па питујем други (мож’ ме ови измотаву).

– Оркестарски увод у веће музичко дело – убеђују ме они.

– Како ти то па не знаш, ки првак на *Први глас у Рибарске реке*? – кикоћу се мене, кол’ко ’оћеш.

Које црно музичко дело, и то веће, куј кога оде вуче за нос.

На крај сам питувао сина преко телефон.

– Бомбардовање!

– Шта причаш?!

– То ви о’де спрему, у највеће!

– Јел’ јопет Швабе, ки у сваки рат?

– Нема која земља, одавден, ти није!

– Значи увертира ти је стршељ!

– Јесје, оцо, јесје!

– Лети ти по туђе авлије, па ће и у наше!

– Баш тако!

– Там’ сам’ зуји, а о’де има изуједа како кога стигне!

– Е то зујање стршељи то ти је, мој Милисаве, увертира, па ти чувај там’ и даље гробови!

После сам давао крв за ови на ратиште. Код цркве у Каник, тај дан порта ти била пуна народа. Бик на ражањ се окреће, а људи поседали и чеку ред. Прозива једна медицинска сестра из град, све организовано у највеће.

Наједама се онај народ подиже.

– Стиг’о Југослав! – цинкара се дере.

Ја ти једини остадо да седим за асталем.

Из прва кола излазе новинари сас камере. Разлетеше се да сниму све. Возач ти отвара врата од лимузине, а Југослав никако да се

скине. Зна он шта ради, даје време овема сас камере да се што боље наместе. Ете ти га и он, полако, изађе пред народ.

– Живео Југослав! – повика цинкара.

– Живео! Живео! – отпоздрављу сви.

– Волим и ја вас! – Југослав сам што не процвета, а понавља исти поздрав ки овај његов главоња из партије там’ гор’ у Београд.

Кад се редом испоздрављ’о сас свема (камера сам снима), поглед ти мен’ де седим у порте. Сви глед’у, шта ће сад да буде! Он полако, ногу пред ногу (ки да је одрас’о у црквено двориште, ни пет пара не даје што га цео век избегав’о), ете ти га пред мене.

– ’Де си ти Милисаве? – тако ме баш питао, пред онај народ – Нисам те видео сто године!

– Ја сам, ’де сам и био!

– Видим да си овде!

– О’д ’де су седели и сви моји преци! А што ти издаде?!

Он поцрвенео ки булка, а ја му не приваћам руку да се поздравим. Цинкара да може стрељао би ме пред камеру. Знају они добро, да су Југослављеви стари, испрвице, били код Кесера у четници, па су после окренули чезе (мен’ Тиодор све о тем’ причао).

Врати ти ти он руку, некако, у џеп.

– Да нећеш и у цркву сад дидеш?! – настављам ти ја, још сам повисио тон.

Цинкара га приваћа под мишке, ки тренер боксера у ринг, стра’ га да не буде нокаут.

– Кад он да крв, ондак ћу тек ја! – устадо ти ја дидем.

Народ сад погледује у Југослава.

– Зато је и дош’о! – одговори му тренер.

– Ондак ћу да седим и чекам! – врати се на место.

Медицинска сестра, брже боље, изнела столицу пред њега, задигла му рукав и повезала руку:

– Друзе, неће ве ништа заболи!

Ови с камеру сним’у ли сним’у.

Кад му зари иглу у месо, он ти сам’ паде ки свећа сас столице. Стаде цика, вика, растури се сабор код цркве док си рек’о пиксла.

Прву ноћ у то бомбардовање срушили наш авион, тамо гор’ над Јастребац. Из мо’е авлије гледао сам из мрак, ки у први ред у биоскоп, ту оперу по небеса ки на платно. Свитну муња, па ти се стушти гром, а ондак удари запаљени ратни авион да пада. То ти је ки буктиња, велика ки кућа. Испрвице, чини ти се има да удари баш на тебе, нема де да бежиш! Сутрадан сам чуо да је пао тамо гор’, чак, код Вукању. Ишли људи да гледу кратер, ки вулкан да је пробио земљину кору. Е моја Србијо, шта си дочекала, да те јопет окупатор преорава сас војну силу и спрема црну жетву! После су стршељи сас небо уједали где и кога закаче, тако и’ се то и могло и тело. Косе и младо и старо, па сам’ пусте извешће на радио *Глас Америке*: била је то колатерална штета! Ово

штета мен' све било јасно о чем се ради, ал' ме мучила јопет та нова страна реч, шта ли је па то?!

Куд ћу шта ћу, ајд' питај ови моји преводиоци. Први рекли:

– То ти је Милисаве, узгредна штета. Последице настале стицајем околности, а не као главни циљ.

Други ми објашњава:

– Израз је настао у Америчкој војци и често се користи у објашњењу неке штете настале војном акцијом.

Син ми објаснио све:

– Иду на Русију! – тако ми баш рек'о – Успут сваку цомбу срањују на цаде! На крај, код нас, има да ураде аутопут!

– Значи комасација, сине?!

– Баш тако, оцо!

– Па трсе врзину по колски пут!

– Негде и' се омане и нека грешка, ал' сам' теру даље!

Радојка стала ми кове, да упалим телевизор.

– Доста је трајала жалос'! Мал' фали сад ће се опунолети! Тиодор је умро пре шеснајес' године! 'Оћу чујем вести! Видиш да је рат!

– Не пали, Радојка! Не играј се с рђаву шалу! – дирнула ме у живац – Јутре идем да питам Богомира како је на фронт.

Његов је унук био на Косово. Кад је полазио у рат, ми смо с њим договорили лозинку.

– Ови одозго, с неба, из сателит, има све да прислушкују! – сетио се Богомир.

– А ови наши, преко ТВ, има не лажу! – допуни га ја.

– Лозинка ни има буде фузбал – тако је унуку рек’о – па кад те ја позовем и њу поменем то има да значи, јел’ се гине?

Јутре ти ја на кафу код чиче, попили по ракију, па ајд’ с мобилни телефон зови на фронт. Добимо га из цуга.

– Ало! – Богомир ти повисио тон.

– Шта је деда? – ете ти га унук се јавља.

– Јел’ играте фузбал?!

– Јеботе фудбал, изгинусмо све!!!

Причам Радојке шта има ново на ратиште, а она ти се не смирује:

– Ил’ ће пушћаш телевизор, ил’ се бацам под воз?!

Куд ћу, шта ћу, упали ти ја ТВ, а оно биле вести. Главоња се раскречио, баш тако стоји, турио руке на леђа, па из екрана казује:

– Победили смо сви!

– Гаси то Радојка! Не дирај ми у косовску жалос’!

Неће она ни да чује. А ја ти потегнем сас штап на у екран, пуче ки бомба, јопет ми пук’о филм!

После рата, није се забавило дуго, слушам ови моји исписници пред продавницу. Платио сам туру пиво и ћутим. Предавач, онај исти, засео на гајбицу па распалио по нову историју: те овај владар што је био није ништа умео, те упропастила га жена, те сад имамо бољи...

– Јесје, јесје! – одобраву све ови његови ученици – Све је тако, ки што велиш!

– Ајд’ здраво! – диго’ се дидем дома.

– Милисаве, немо’ се више правиш да си глув! – спустио ти он тон на мене – Шта ти мислиш?

– Кума куму испраћала!

– Јопет ти тераш оно твоје!

– Мен’ не треба ни ови сад титићи!

Они ме сам’ гледу, не пипу флаше.

– Ни Тито, ни нови Тито, нит’ титићи!

– А шта то тебе више па треба?!

– Држава, бре!

Ову годину изађо’ ти мал’ до вашар, на Вратолому. Срето’ једног мог другара из армије, несмо се видели сто године. Он ти побелео све, сам’ му остале црне обрве.

– Јел’ их фарбаш? – терам шалу ја сас њега, а он се сам’ смеје.

– Милисаве, стари кадар сам ти ја за то! Нит’ се фарбам, нит’ се окрећем, с опроштењем, за мушкарци! Измодео сам све!

После смо седели кол’ко смо тели, лепо ручали и пили ки пре.

– Него Милисаве, дал’ ће Тито о’д да рије јопет?

– Пријатељу, ми јесмо попили, ал’ не тол’ко? – завео се ја у смеј.

– Марш на Дрину, ако га не заустави, он ће рије сто посто!

Овај баца на масу кад попије – мислим се ја – ал’ нема везе он је мене друг.

– Било на телевизије све!

– Не гледам ти то уопште! – видим овај умрсио све и Тита и Велики рат и ТВ, таки је сад’ кол’ко ’оћеш код нас.

– У Лондон им је централа!

– Опа! – наставио ја сас смеј, баш ме занима докле има да тера сас машту, не би ме чудило да закачи и искрцавање на Месец.

– А држе бео свет! Па ти види, која је то сила! Милијарде окрећу, а да не окрену ови наши у влас’!

– Ајд’ здраво! – диго се ја да бежим, овај ће тек да трукује бајку и држи ме о’д до у пола ноћ.

– Е тај Рио Тито! – тера он даље, не да ми дидем нигде – Има све да прерије!

– О чем се ради, с тебе?! – не могадо да ћутим даље.

– Како о чем? Ниси чуо? – зграну се он од чуда – О рудници, не дај Боже колики, што се иму рашире и о’д код нас!

Тек ми после причао лепо и потанко све.

– Рио Тито! – кажеш, питујем га ја.

– Баш он!

– Да се обогатимо све!

– Тако баш веле!

– Значи има постанемо бујери!

– А доста смо и били сиротиња!

Идем с вашара кући, па се мислим, кад ли ће пред мо’у продавницу дође и ово предавање? А

већ ки да видим све – предавач засео на гајбице
и обећава ђацима, како тај Рио Тито има ни у
село прво уради гробље!

Попио јесам неку, ал' се прекрсти:

Кад стане да рије тај најновији Тито, там'
дол' под земље, дал' ће устану ови наши стари
из гробови, ил' ће и даље сам' ћуте?!

+++

– Милисав Петровић! – зачу своје име у
чекаоници.

– Тај сам!

– Чича јел' си ти глув, нећу те прозивам и
трећи пут! – приђе му медицинска сестра.

– Нисам ту!

– Видим и ја да се с тобом нешто дешава!
Доктор те чека!

– Поздрави га с моје стране, а ја одо'!

– Сестро, некага нек' иде де зна, сад сам ја
следећи! – придиже се Југослав.

– Главу горе! *Још је* жив Милисав из *Јошје*!
Ниси ти за овдена, врћи се у фирму.

– Ене, овај сам са себе прича! – Југослав
увати ред пред вратима ординације.

– Ниси ти у ње чистач, но манипулант!

Прихвати се врата од лифта, па се
предомисли. Полако је силазио низ степенице,
ногу пред ногу.

– 'Ће издржиш и ово мало, што ти там'
остало!

Белешка о писцу

Прота Драгић Илић, негдашњи катихета крушевачке Гимназије, рођен је 1969. године у Прокупљу, у свештеничкој кући. Завршио је Богословију Светога Саве и Богословски факултет Српске православне цркве у Београду. Служи при Саборној цркви Светога Ђорђа у Крушевцу.

Један је од оснивача часописа студената Богословског факултета *Логос*, у коме је објавио своје прве радове. Редактор је *Енциклопедије Крушевца и околине* (2011).

Аутор је књига: *трокњижје Послушања*, 1997, 2001, 2006, *Мојсињски меандри*, 2000, *Топле сузе на путу за Јерусалим*, 2002, *Птице из Науса*, 2005, *Маурианус*, 2005, *Јесење клупко*, 2007, *Манастири с погледом на Крушевац*, 2007, *Заборављено путовање кир Сретена Динића*, 2008, *Из историје Цркве Светог архангела у Великом Шиљеговцу*, 2009, *Из историје Цркве Свете Петке у Мајдеву*, 2010, *Куцање*, 2013, *Лазарички протоколи*, 2013, *Лет у Свету Земљу*, 2013, *Заборављени прота Милун Ј. Стојадиновић (1864–1941)* 2014, *Добрица Ћосић и један свештеник из Великог Шиљеговца*, 2014, *Победоносци*, 2016, *Земља с надимком*, 2016, *Топле сузе на путу за Јерусалим*; друго, допуњено издање, 2017, *На пола пута*, 2018, *Карантинија 1, 2*, 2020, *Карантинија 3, 4*, 2021, *Карантинија 5*, 2022.

